

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta životního prostředí

Katedra aplikované geoinformatiky a územního
plánování

Bakalářská práce

Sociální aspekty rezidenční suburbanizace

Vedoucí práce: Ing. Vojtěch Novotný, PhD.

Autor: Monika Rýdlová

2014

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra aplikované geoinformatiky a územního
plánování

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Rýdlová Monika

Územní plánování

Název práce

Sociální aspekty rezidenční suburbanizace

Anglický název

Social aspects of residential suburbanisation

Cíle práce

Cílem práce je popsat vliv rezidenční suburbanizace na sociální strukturu společnosti zdrojových i cílových sídel.

Metodika

Studenka vypracuje literární rešerši v problematice rezidenční suburbanizace. Na jejím základě pojmenuje globální principy vzniku a fungování suburbií a suburbanitů v nich. Zaměří se zejména na změny životního stylu a společenského života vyvolané vystěhováním do kvazi-venkovského prostředí suburbií. Na základě výše uvedeného pak uvede do celosvětového kontextu diskuse o suburbanizaci v České Republice.

V diskusi se zaměří zejména na dopady suburbanizace na sociální strukturu a společenský život ve zdrojových i cílových sídel suburbanitů, a vznese hypotézy k ověření v dalším studiu.

Harmonogram zpracování

srpen 2012: finální zadání bakalářské práce

říjen 2013: první pracovní verze obsahu bakalářské práce (důvody a principy suburbanizace, popis sociálních skupin)

prosinec 2013: druhá pracovní verze obsahu bakalářské práce (dopad na sociální strukturu zdrojových a cílových sídel)

únor 2014: pracovní verze bakalářské práce

březen 2014: finální úpravy

duben 2014: odevzdání BP

Rozsah textové části

do 50 stran textu

Klíčová slova

suburbanizace, sociální aspekty, gentrifikace

Doporučené zdroje informací

Hnilička, P., 2005. Sídlní kaše: Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů. ERA Brno

Jackson, K., 1985. Crabgrass Frontier: The suburbanization of the United States. Oxford University Press

Keller, J., 2010. Tři sociální světy, SLON Praha

Lorenc, P., 2005. Problem suburbanizacji. Urbanista Warszawa

Vobecká, J., Kostecký, T., (eds), 2007. Politické důsledky suburbanizace. Analýza případových studií proměn politického chování a občanské participace ve vybraných suburbánních lokalitách Prahy a Brna.

Sýkora, L. (ed.). Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha: Ústav pro ekopolitiku.

Vedoucí práce

Novotný Vojtěch, Ing., PhD.

Elektronicky schváleno dne 3.4.2014

Ing. Petra Šimová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 8.4.2014

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan fakulty

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Sociální aspekty rezidenční suburbanizace“ vypracovala samostatně pod vedením Ing. Vojtěcha Novotného, PhD. Veškeré zdroje, které jsem při psaní práce využila, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Podpis

V Praze dne 15.4.2014

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala mému vedoucímu bakalářské práce panu Ing. Vojtěchovi Novotnému, PhD. za trpělivost, čas a odborné vedení, které mi během psaní mé práce poskytoval.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá tématem sociálních aspektů rezidenční suburbanizace. Práce je zpracována formou literární rešerše, která v první části představuje pohledy na historický vývoj suburbanizace, její teoretická východiska, sociální profil aktérů suburbanizace a v neposlední řadě prezentuje i velikost a dynamiku celého procesu na území USA, západní Evropy a České republiky. Druhá část se věnuje důsledkům rezidenční suburbanizace v rámci České republiky, a to zejména jejími dopady na sociální strukturu ve zdrojových a cílových oblastech.

Klíčová slova: suburbanizace, sociální aspekty, gentrifikace

Abstract

This bachelor thesis focuses on the social aspects of residential suburbanization. The thesis is processed in form of a literature review. The first part presents views of the historical development of suburbanization, its theoretical background, the social profile of the actors involved in suburbanization and last, but not least, it presents the size and dynamics of the whole process in the United States, Western Europe and the Czech Republic. The second part is related to the consequences of residential suburbanization in the Czech Republic, especially its impact on the social structure in the origin and target areas.

Keywords: suburbanization, social aspects, gentrification

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Základní pojmy	2
2.1.	Rezidenční suburbanizace	2
2.2.	Urban sprawl	3
3.	Historie rezidenční suburbanizace	5
3.1.	Spojené státy americké	6
3.2.	Západní a východní Evropa	8
3.3.	Česká republika	9
4.	Teoretická východiska	11
4.1.	Tradiční modely měst	11
4.2.	Broadcare City podle Wrighta	12
4.3.	Zahradní města podle Howarda	14
5.	Sociální profil suburbanity	15
5.1.	Typický americký suburbanita	17
5.2.	Typický evropský suburbanita	18
6.	Velikost a dynamika rezidenční suburbanizace	21
6.1.	Spojené státy americké	21
6.2.	Evropa a Česká republika	22
7.	Důsledky rezidenční suburbanizace	24
7.1.	Životní styl starousedlíků versus suburbanitů	25
7.2.	Rezidenční suburbanizace a její sociální dopady	31
7.2.1.	Sociální důsledky v cílových sídlech	32
7.2.2.	Sociální důsledky pro „aktéry“ rezidenční suburbanizace	34
7.2.3.	Komunikace mezi starousedlíky a suburbanity	35
7.2.4.	Sociální důsledky ve zdrojových sídlech	37
8.	Diskuze	39
9.	Závěr	42
10.	Použité zdroje	43
11.	Seznam obrázků a tabulek	50

1. Úvod

V své bakalářské práci se věnuji otázkám vývoje, důsledkům a vlivům rezidenční suburbanizace. Suburbanizace je proces, který se dotýká několika sfér. K úplnému pochopení a vymezení tohoto procesu je proto potřeba zohlednit odborné texty různých autorů, a to jak z řad geografů, urbanistů a ekonomů, tak např. i sociologů. Kromě několika případů z dávné minulosti se s tímto procesem setkáváme naplno až po druhé světové válce. K nejrychlejšímu a nejmasivnějšímu vývoji dochází v 50. letech minulého století v USA. V České republice se objevují první známky rezidenční suburbanizace již na počátku 20. století, ale největší rozmach můžeme sledovat teprve po roce 1989.

Metodiku celé práce jsem se rozhodla postavit na základě literární rešerše podložené světovou i tuzemskou literaturou. V první části se zaměřuji na souhrn historických, teoretických východisek, na příklady a ukázky procesu rezidenční suburbanizace ve Spojených státech, v evropských státech a v neposlední řadě i v České republice. Po kapitolách týkajících se historických počátků rezidenční suburbanizace, teoretických předchůdců suburbií tuto první část zakončuji vymezením typického sociálního profilu suburbanity a velikostí řešeného procesu rezidenční suburbanizace.

Ve druhé části bakalářské práce se zaměřuji na důsledky, které lze při procesu rezidenční suburbanizace sledovat, nikoliv však již v kontextu světovém, ale pouze českém. Snažím se ukázat základní rozdíl mezi životním stylem suburbanitů a stávajícími obyvateli periferií v rámci České republiky. K popsání dopadů, vlivů a změn na sociální prostředí v důsledku rezidenční suburbanizace využívám odborných prací, terénních výzkumů a případových studií, které se těmito tématy v posledních 20 letech zabývaly.

Na základě literární rešerše jsem si vymezila za cíl vysvětlit a představit sociální aspekty rezidenční suburbanizace, a to konkrétně změny v sociální struktuře zdrojových a cílových sídel.

V závěrečné diskuzi stanovuji hypotézy, které bych ráda ověřila, případně vyvrátila v diplomové práci pomocí rozsáhlého šetření ve vybraných lokalitách České republiky.

2. Základní pojmy

Na počátku této bakalářské práce vysvětlím několik pojmů, které se v dalším textu budou vyskytnout. Představím několik definic „rezidenční suburbanizace“ – stěžejního pojmu pro celou bakalářskou práci – a dále v krátkosti i pojmy s ní související. Konkrétně termíny „urban sprawl“, který je negativní formou suburbanizace, „urbanizaci“, která předchází celému procesu suburbanizace, a také „gentrifikaci“ neboli opačný proces rezidenční suburbanizace.

2.1. Rezidenční suburbanizace

V tuzemské i světové literatuře zaznamenáváme v posledních letech nespočet způsobů, jakými se autoři co nejpřesněji snaží vyjasnit pojem rezidenční suburbanizace. Především z USA a západních zemí Evropy jsme již od 20. let 20. stol. dostávali informace o důvodech, principech a také problémech suburbanizace.

Podle Ouředníčka (2002) je proces suburbanizace spojen s typickým vývojem měst, který z dlouhodobého hlediska sledujeme u vyspělých zemí, stejně jako v dějinách vývoje českých měst.

Podobně jako Ouředníček vysvětluje suburbanizaci i Lisowski: *„Současná suburbanizace je součástí širšího procesu městské transformace (...) jako jeden z aspektů vnitřní transformace města vede k nové podobě města k „mezi městu“, „rozptýlenému městu“ funkčně velmi propojenému, ale zbavenému tradičních kompaktností a zbavenému tradičního prostorového uspořádání“* (Lisowski, Grochowski, 2008, str. 221).

Termín pochází původem z latinské složeniny se základem *urbs* znamenající město a předponou *sub*, která označuje umístění vedle, za nebo pod městem. Český pojem je odvozen z anglického *suburb*, tedy předměstí (Ouředníček, 2002).

Suburbanizaci můžeme rozdělit podle funkce na *rezidenční* (obytná), a *komerční* (obslužná, pracovní) (Sýkora, 2003).

V této bakalářské práci se budu zabývat pouze rezidenční suburbanizací, tedy procesem, při kterém sledujeme přesun obyvatel do příměstských zón.

Jeden z pohledů na pojem rezidenční suburbanizace nám popisuje reakci, při které se město začíná rozrůstat do okolní venkovské a přírodní krajiny. Dochází k rozvoji lokalit položených v blízkosti měst s charakteristickou rozvolněnou zástavbou. Za typickou výstavbu v nově suburbánním prostředí považujeme především jedno až dvoupodlažní rodinné domky, které mají vlastní zahradu. Vzniká charakteristická homogenní rezidenční zóna, která je spolu s průmyslovými parky a komerční výstavbou umisťována v blízkosti důležitých komunikačních os a jejich křižovatek (Sýkora, 2003).

Rezidenční suburbanizaci ze sociologického hlediska přibližuje definice dle Ouředníčka a Temelové, ti spatřují suburbanizaci jako *„transformaci sociálního a fyzického prostředí z venkovského na (před)městské, (sub)urbánní. Na suburbanizaci lze nahlížet jako na změnu v rozmístění obyvatelstva a v prostorové struktuře příměstských území i jako na proměnu způsobu života "suburbanizujících" se obyvatel.“* (Ouředníček, Temelová, 2008, str. 1).

2.2. Urban sprawl

Tento nový moderní jev s neobvyklou silou o ničivých dopadech je formou nekontrolovaného a živelného rozvoje suburbanizace. Jedná se o proces, který nedodržuje základní principy plánování a udržitelného rozvoje. Odborníky je tato forma suburbanizace považována za velice neekonomickou, sociálně a environmentálně nežádoucí. (Ouředníček). Urban sprawl vzniká *„tlaky trhu zejména v okolí velkých měst a reakcí trhu na kompetitivní nabídku území místních samospráv ležících ve strategických lokalitách“* (Jackson, 2002, str. 21)

Rozvíjí se v souvislosti s industrializací, rozvojem techniky, prostorového rozprostírání měst už v 19. stol. V současné době se urban sprawl stává fenoménem globálním. Setkáváme se s ním ve všech zemích moderního světa. S ohledem na kulturu a tradice dané země se vyskytuje s různou intenzitou a dynamikou (Dylewski, 2007).

Negativní aspekty urban sprawlu nacházíme v různých částech světa. Většina vyspělých zemí se snaží v rámci principu udržitelného rozvoje najít nejlepší řešení, jak negativní aspekty minimalizovat. V západní Evropě se proces objevil s velkou

sílou a zapříčinil mnoho dramatických problémů jak zdravotních, společenských, tak i ekonomických. A právě zde se objevila už od počátku 20. stol. různá ochranná opatření:

- Postupné zavádění moderních zákonů o územním plánování a kontrole využití půdy (land- use) a následně intenzivní reforma struktury správy zodpovědné za prostorové uspořádání v zemi.
- Nástroje na potlačení tlaku příměstských oblastí - green belts. Například zelený okruh, který se nachází okolo území Velkého Londýna, omezuje již 50 let výstavbu v sídlech do vzdálenosti 50 km. Tím dochází k ochraně zájmů metropole a urban sprawl se v této oblasti nemůže rozšiřovat.
- Podporovat a realizovat myšlenku budování „nových měst“ a dále plánovat rozšiřování „rozvojových měst“, aby nedošlo k samovolnému rozlévání centrálních měst (Dylewski, 2007).

Z reportu Evropské komise z roku 2006 vyplývá, že ačkoliv se mnoho států s problémem vypořádalo (například Francie, Německo, Nizozemsko, Velká Británie a státy Skandinávie), tak v posledních 10 letech se jev objevuje v nové síle (Agency European environment, 2006).

Urbanizace

Podle definice Ptáčka (2002) můžeme rozumět fázi urbanizace jako situaci, kdy město roste a naopak zázemí stagnuje. Pokud na urbanizaci pohlédneme ze sociologické roviny lze říci, že se jedná o „*obecně prostorovou koncentraci lidských činností i obyvatelstva projevující se změnami v chování lidí, v jejich motivacích, v kulturních vzorech i ve formách organizace společnosti. Změny jsou vyvolány životem v prostředí s velkým počtem obyvatel, vysokou hustotou a značnou různorodostí obyvatel., aktivit i lidských výtvorů*“ (Velký sociologický slovník, 1996, str. 1358-9).

Lze tedy říci, že urbanizace je společenská změna, kdy se postupným procesem ze společností venkovských stávají městské společnosti. Tato metamorfóza platí pro veškeré stránky prostorové a hmotné a kromě nich zároveň i pro ekonomii, instituce, myšlení, způsob života, sociální struktury a hodnoty celé kultury (Horská a kol. 2002).

Gentrifikace

Poprvé pojem gentrifikace použila britská socioložka Ruth Glass v roce 1964. Ta spatřovala v gentrifikaci proces, kdy vyšší střední třída přebírá a renomuje dělnické oblasti měst, přičemž dochází ke zvýšení nájmů a postupnému vystěhování současných obyvatel do jiných částí města (Glass, 1964).

Celou knihu tématu gentrifikace věnovali autoři Lees, Slater a Wyly ve své knize „Gentrification“. Podle nich si pod pojmem můžeme představit *„transformaci čtvrti v centru, jež byla obývána dělnickou třídou nebo nebyla nijak využívána, na zónu pro střední třídu nebo komerční zónu (...). Problematika gentrifikace na sebe přitahuje pozornost již od svého vzniku v Londýně a v jiných městech východního pobřeží USA v padesátých a šedesátých letech minulého století.“* (Lees a kol. 2007, str. 15).

Většina odborníků se shoduje na tom, kdy dochází ke vzniku gentrifikace. V 50. letech minulého století začala rekonstrukce stávající zástavby, což způsobilo vzrůst tržní ceny a vedla k širším společenským změnám. Rozvoj sektoru služeb spojený s restrukturalizací zaměstnání byl další fází gentrifikace, ke které dochází v 80. a 90. letech 20. století. (Thorns, 2002).

Přeměny, ke kterým došlo v centrech amerických měst na konci 20. stol., byly ohromné. Působivě zněly i snahy o obnovu a změnu společenského složení v tzv. Downtowns neboli centrálních obchodních čtvrtích. Po všech těchto inovacích mohlo opět město konkurovat předměstským zónám a zároveň si udržet svoji základní výhodu – svůj městský charakter (Ślödczyk, 2012).

3. Historie rezidenční suburbanizace

V minulé kapitole jsem uvedla několik definic, z nichž je patrné, že rezidenční suburbanizace má mnoho podob a existuje na ni mnoho různorodých pohledů. Pokud budu chtít v dalších kapitolách této práce popsat důvody, příčiny a především důsledky jevu rezidenční suburbanizace na sociální strukturu a vztahy, je potřeba představit i historické souvislosti suburbanizace. V této kapitole se zaměřím nejdříve na první, nenápadné a často opomíjené zmínky o celém procesu „útěku“ obyvatel na

předměstí. Dále budu sledovat období největšího rozvoje, a to především na území USA, západní Evropy a v neposlední řadě i České republiky.

Podle Jacksona existuje první dochovaná zmínka o suburbanizaci na hliněné destičce z roku 539 před Kristem. Jednalo se o dopis adresovaný králi Persie, ve kterém pisatel představuje ideální příměstský život: *„Naše nemovitost mi připadá jako ta nejkrásnější na světě. Je tak blízko Babylonu, že si můžeme užívat všechny výhody města, ale když se vrátíme domů, tak jsme z dosahu všeho hluku a prachu.“* (Jackson, 1985 str. 12).

Také britské výzkumy dokazují, že předměstí se objevovala už od počátku vznikajících měst. Podle Benevolo (2007) měla všechna města antická, egyptská, ale i čínská za svými městskými hradbami předměstí. Celá staletí se život tehdejších obyvatel soustředil především za hradbami pevností. Starověká, středověká, renesanční ani barokní města nedisponovala velkými rozměry, a tak obranný mechanismus měst, čili rozrůstání do okolí, nastal až o několik století později (Beim, 2007).

Podle **Thornse** se předměstí od 11. - 18. stol. rozvíjela ve dvou směrech. První typ předměstí obývali kupci často z jiných států a v druhém případě zde žili bohatí měšťané. Například Londýn patří mezi typická města, kde tyto dva typy předměstí vyvinuly. Ve 20. letech 19. stol. dochází na území USA a Velké Británie k rychlému růstu počtu obyvatel. Města, především americká, zažívají „boom“ ve stavebnictví. Ve městech se zabírají plochy dosud nezastavěné a bohaté rodiny jsou nuceny opustit města, která se potýkají se stále zhoršujícími se životními podmínkami (Beim, 2007). Největší rozkvět ale suburbia v USA a západní Evropě zažily teprve po druhé světové válce. V další kapitole představím hlavní činitele, které vedly až už ze strany státních institucí či samotných aktérů k rozmachu suburbanizace.

3.1. Spojené státy americké

Ve Spojených státech amerických proces rezidenční suburbanizace zažil svůj největší rozkvět. Podle Galčanové hrálo významnou roli v rozvoji americké suburbanizace *„(...) třídní a rasové hledisko a měnící se etnická skladba měst. Na konci 19. století to byli především emigranti z východní a jižní Evropy, po občanské*

válce a po zrušení segregačních zákonů po druhé světové válce to bylo černošské obyvatelstvo, které bylo v očích bílé střední třídy součástí negativní reprezentace centrálního města, zatímco britská suburbanizace je spojována spíše s otázkami třídním“. (Galčanová, 2012 str. 8).

Podle Boiteux-Orain a Huriot (Boiteux – Orain, a další, 2001) lze historický vývoj rezidenční suburbanizace v USA rozdělit do 3 etap, které jsou na sobě závislé a mnohdy se překrývají. Od první poloviny 19. stol. až do poloviny 20. stol. pozorujeme **první etapu**, která se vyznačuje zejména transferem obyvatelstva do zázemí centrálních měst. Amerika prochází industrializací společnosti a americká města reagují na celou situaci expanzí za své hranice. Postupně se zkvalitňující doprava umožňuje lidem začít žít za hranicemi měst, a tak se během několika desítek let zdá být život na periferiích zdá být něčí samozřejmým.

Podle Harveye (1981) celý proces chaotického rozprostírání amerických měst a jejich nepříteli logického uspořádání odstartovala rozhodnutí tehdejší vlády. Právě stát a jeho vláda, odehrály významnou roli v přerozdělování prostředků s jediným cílem - zabezpečit všem obyvatelům dostatečnou životní úroveň. Po druhé světové válce začíná vláda s podporou a výstavbou dálnic a silnic (Cervero, 1998).

Mezi další kroky, díky kterým vzniklo nejedno předměstí, patřila propagace a podpora výstavby rodinných domů. Po hospodářské krizi a druhé světové válce dochází k obnově poptávky po bydlení. Americká vláda se snaží pomoci válečným veteránům, a tak se díky levným hypotékám plní sen nejednoho občana. V této době se v Americe setkáváme se zvýšenou kriminalitou v důsledku gheoizace amerických měst a s tím spojenou snahou obyvatel najít vytoužený klid na okraji velkých měst. Nakonec byl také velkým spouštěčem suburbanizace v Americe tzv. **Baby boom** – období od roku 1946 do roku 1964, tedy po druhé světové válce, kdy se jen na území USA narodilo necelých 78 milionů Američanů (Ptáček, 2002).

Období **druhé etapy** francouzští odborníci datují od 60. let 20. stol. V těchto letech majitelé maloobchodů přesouvají své podniky za města. Podniky, lehký průmysl i celé obchodní domy (tzv. malls) musí přizpůsobit svoji polohu většímu počtu obyvatel žijících na periferiích měst. Pro mnohé tento krok znamená snížení nákladů na dopravu a zároveň pro suburbanity kratší dojezdovou vzdálenost za prací či nákupem.

Třetí a tedy poslední **etapu** představuje decentralizace administrativních aktiv. Nejdříve v 70. letech 20. stol. dochází k přesunu tzv. „back officů“, čili prostor firem, které nemají prvotní kontakt s klientem, a v 80. letech se pomalu začínají přesouvat i tzv. „front office“.

Pro všechny zúčastněné firmy znamenají tyto kroky především snížení nákladů na dopravu a zároveň pro suburbanitu kratší dojezdovou vzdálenost za prací či nákupem. S podobnými fázemi jen s několikaletým odstupem se setkáváme i v Evropských státech (Boiteux – Orain a kol. 2001).

3.2. Západní a východní Evropa

Na začátku této kapitoly bych ráda uvedla rozdíl mezi rozvojem rezidenční suburbanizace v USA a v Evropě, na který upozorňuje Sýkora: *„Ve spojených státech se vytvářela zcela nová sídla, která narušila tradiční dichotomii mezi velkými městy a venkovskými farmami. V Evropě však díky dlouhodobě utvářené struktuře osídlení zpravidla zcela nová sídla nevnikají (výjimkou jsou některá nová města, např. Milton Keynes v Anglii nebo Lelystad v Nizozemsku) a k rozvoji dochází na okrajích stávajících malých měst nebo venkovských obcí v zázemí velkých metropolí.“* (Sýkora, 2003, str. 57).

Hlavním státem, ve kterém se setkáváme s prvním významnějším rozprostíráním měst do okolí, je Velká Británie. Tato koloniální velmoc se musela vypořádat se všemi dopady, které s sebou přinesla průmyslová revoluce. Obdobně jako v USA i ve Velké Británii docházelo k rychlému růstu počtu obyvatel žijících ve městech a s tím spojených problémů se znečištěním vod, vzduchu a půdy. V důsledku těchto změn přicházeli evropští reformátoři s novými urbanistickými koncepty zahrnujícími rozvolněné plochy s užitkovými zahradami (Baše, 2009). Podle Daniela a Hopkinsona lze ve Velké Británii vysledovat dvě různé fáze ve vývoji rezidenční suburbanizace. První fáze se odehrála mezi lety 1920 až 1935 a typické jsou pro ni třípokojové domy s malou předzahrádkou a dlouhou zahradou situovanou za domem. Plošnou výstavbu dále charakterizoval půdorys půlměsíce a mnohačetné slepé ulice. Ve většině případů předměstí disponovala malým nákupním centrem, případně nabídkou drobných služeb. Druhá fáze proběhla na konci šedesátých let a podobně

jako tomu bylo v případě USA, souvisela s lepší a dostupnější dopravní infrastrukturou. Začala vznikat sídla větších rozměrů, která se od sebe architektonicky lišila a zároveň nebyla dostupná veřejnou dopravou. Projekty se zaměřovaly především na osoby, které měly k dispozici vlastní dopravní prostředek, tedy automobil (Daniel, Hopkinson, 1989).

U našeho sousedního státu Polska měla vliv na rozvoj rezidenční suburbanizace především touha středních zбоhatlých tříd uspokojit svoji potřebu bydlení za městem, soutěžení mezi městem a okolními obcemi a v neposlední řadě nedostatečná koordinace rozrůstání metropolitních oblastí (Lorens, 2005).

Podobné faktory nachází při rozvoji Pichler a Gutry (2007) v Maďarsku a Roose a kol. (2013) v Estonsku. Shodují se na faktu, že ve státech střední a východní Evropy se procesy suburbanizace nadále rozvíjejí, naproti tomu v západní Evropě začíná fáze reurbanizace.

3.3. Česká republika

Historické tendence vývoje obcí v okolí Prahy a Prahy samotné byly po druhé světové válce obdobné jako u většiny států v Evropě. Praha se rozrůstala především díky příchodu obyvatel z vesnic a malých měst. Mezi světovými válkami se uskutečnila výstavba rodinných domů podle tří desítek nových projektů. Zároveň vzrůstal počet vystavěných rodinných domů ve vzdálenějších částech od centra metropole (Ouředníček, Posová, 2006).

Počátky suburbanizace můžeme sledovat u tzv. Železničních předměstí již na počátku 20. stol. V tomto období pozorujeme typické dojíždění do jádrových měst z předměstských oblastí. Jedná se zejména o oblasti dnes již plně integrované do větších sídel. Patří mezi ně například Černošice nebo pražské Klánovice (Ouředníček, 2012).

V druhé polovině 20. stol. je celý proces zbrzděn výstavbou panelových domů, které navazovaly na metropoli a tím svým způsobem nahrazovaly suburbánní vývoj. V tomto období doprovází bydlení jistá forma rekreace - pro Čechy typické chataření a chalupaření, které kulminuje na konci 80. let. Na tento trend navazuje po roce 1989

„boom“ suburbanizace, kdy ustupuje do pozadí v socialistickém období tak preferovaná výstavba vysoko podlažních panelových domů (Čermák, 2005).

Podle Ouředníčka a Posové (2006) můžeme rozdělit hlavní transformační období procesu dle intenzity výstavby v okolí Prahy na 4 etapy.

V období 1990-1994 dochází k dokončení rozpracovaných panelových domů např. Černý Most, a začínáme se setkávat s realizací menších bytových projektů s individuálním charakterem. Můžeme pozorovat rozdílnost vztahu vlády v USA a v České republice k těmto novým trendům. Oproti USA, kde vláda ve 20. stol. podporovala výstavbu rodinných domů a hypotéky poskytovala víceméně všem společenským vrstvám, vláda v České republice se k novému trendu otáčí zády. Až ke konci tohoto období vzniká stavební spoření a otevírá se nová možnost bydlení nejen pro majetnější skupinu obyvatel. V druhém období mezi léty 1995-1997 přicházejí velcí investoři. Poptávka klesá – na hypotéky nemůže dosáhnout rodina žijící pouze z příjmů a ti, kteří majetek měli, si domy nechali vystavět již v prvním období. V letech 1998 – 2001 dochází k vstřícnému kroku státu, který poskytuje státní podporu – úrokovou dotaci k hypotečním úvěrům. Od roku 2002 už pozorujeme masovější výstavbu rodinných a bytových domů. Developerské firmy těží z poptávky klientů, kteří jsou s pomocí státních dotací schopni dosáhnout na hypotéku. Rozjíždějí se velké projekty. Mezi úspěšné projekty patří například Suchdol a Průhonice.

Na závěr těchto tří kapitol bych ráda zdůraznila skutečnost, že při vytváření suburbii byla situace v USA a v Evropě velmi rozdílná. Historické etapy vývoje rezidenční suburbanizace vzhledem k různým sociálním, kulturním, ekonomickým, a životním podmínkám ovlivňovaly a stále ovlivňují celkový proces rezidenční suburbanizace.

4. Teoretická východiska

Konec 19. stol. je v historii zapsán jako jedno velké období plné změn. Počátek procesu dynamického průmyslového rozvoje a vývoje nových technologií sledujeme v Anglii, odkud se rychle šíří do ostatních států. Společnost se stěhuje ze vsí za prací do měst, případně do jejich průmyslových částí. To vše způsobilo na konci 19. stol. nekontrolovatelný rozvoj a přelidněnost velkých měst. Nová často chaotická zástavba neposkytovala příslušné standardy. Města se potýkala s problémy typu epidemií, bezdomovectví atd. s čímž je spojen i dynamický vývoj předměstí (Dobrzyński, 1911).

V této době přicházejí na scénu významní architekti (Wright,), ekonomové (Hoyt), sociologové (Burgess) a urbanisté (Howard), kteří se snaží prosadit vlastní návrhy na vylepšení místa pro bydlení. Předkládají společnosti koncepce, které by městům měly pomoci vydržet nátlak velkého množství nových přistěhovalých obyvatel. Odborníci se snaží vytvořit modely, na kterých chtějí ukázat, jakým způsobem by měla města správně fungovat (Musil, 1967).

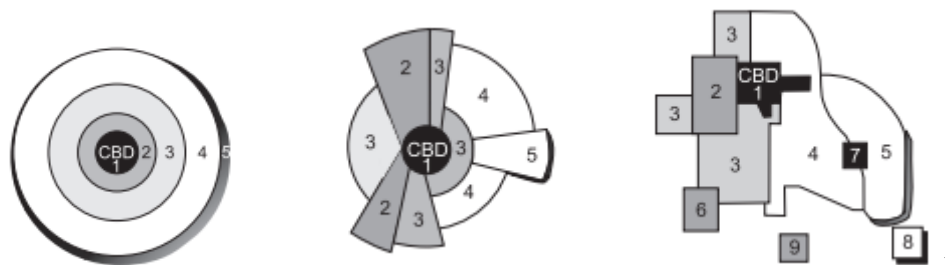
Rozlišujeme dvě prostorové struktury města. První nazýváme *funkční*, jedná se o rozdělení částí města podle funkční využitelnosti. Druhý typ struktury označujeme *sociální*. Zjišťuje základní demografické vlastnosti obyvatel trvale žijících ve zkoumaném městě. Počátky vytváření modelů a koncepcí sociálně prostorových struktur měst datujeme do průběhu 20. stol. Jedná se o tři základní modely: koncentrický, sektorový, vícejaderný (Sýkora, 1993).

4.1. Tradiční modely měst

Autorem prvního modelu tzv. „Koncentrického“ je sociolog Ernest Watson Burgess (1924). Burgess se nechal inspirovat rychle se rozrůstajícím americkým městem Chicagem, přičemž městské prostředí rozdělil do pěti zón podle způsobu jejich využití. Model je tvořen prstencem soustředěných zón, kde každou zónu charakterizují specifické sociální rysy. Model se zároveň dočkal několika modifikací, ale nejvýznamnější je ta od Hoyta, který ve 40. letech 20. stol. představil svůj „Sektorový model“ (Sýkora, 1993).

Tento typ modelu byl vytvořen na základě prostorové analýzy šedesáti čtyř amerických měst. V sektorovém modelu se jednotlivé zóny, které se původně soustředily v centru, začínají rozšiřovat podél komunikací a vodních toků. Sektory nejbližší k dopravním tepnám se vyvíjejí nejrychleji. Hlavním činitelem modelující se struktury města byl směr rozvoje nikoliv odlehlost (Słodczyk, 2003).

V roce 1945 Harris a Ullman představili poslední typ tzv. model „Polycentrický“. Tento návrh nepopírá ani koncentrický ani sektorový model fungování měst, ale naopak ho doplňuje. Jak již sám název napovídá, autoři předpokládají existenci několika jader, které plní rozdílné funkce (velkoobchod, rekreace, správa atd.) To může vést ke střetům zájmů jednotlivých činností, nebo naopak v některých případech mohou podobné činnosti těžit ze své blízkosti (Musil, 1967).

Obr.č. 1-Koncentrický, Sektorový a Polycentrický model

Zdroj: http://www.dbc.wroc.pl/Content/5948/Przybyla_Wplyw_spec_stref_DBC.pdf

4.2. *Broadcare City podle Wrighta*

Od modelů měst přecházím plynule k dalšímu teoretickému východisku suburbanizace, tzv. koncepci Broadcare City, se kterou přichází architekt F. L. Wright. Koncepce vzniká na základě jeho vlastních špatných zkušeností s životními podmínkami mladého města Chicaga. Jeho utopická koncepce, která měla změnit způsob dosavadního způsobu bytí ve městech, spočívala ve vytvoření širokých,

¹ 1. CBD- central business distrikt, 2. Velkoobchod a lehký průmysl, 3. Čtvrtě nižších společenských vrstev, 4. Čtvrtě středních společenských vrstev, 5. Čtvrtě vyšších společenských vrstev, 6. Oblast těžkého průmyslu, 7. Okrajová obchodní centra, 8. Obytná předměstí, 9. Průmyslová předměstí, 10. Zóna dojížděky (Sýkora, 1993)

upravených a architektonicky navržených dálnic a silnic, které by doprovázely různé druhy služeb. Jak již bylo zmíněno, počítal s tím, že do budoucna budou všichni obyvatelé vlastnit nějaký druh vlastního dopravního prostředku, nebudou tedy problémem, aby všechny formy výroby, distribuce a zábavy byly dostupné v okruhu sto padesáti kilometrů od domova (Wright, 1935).

Reakce urbanistů 30 let. 20. stol. na sebe nenechaly dlouho čekat. Odpůrci Broadacre City spatřovali v této koncepci individualistické a nápadné plýtvání prostorem i časem a zároveň Wrightovi vyčítali bezohlednost k životnímu prostředí. Na druhé straně někteří odborníci tvrdí, že sám Wright si ve své době neuměl představit tak ohromný nárůst populace a s ním spojené urban sprawl. Ve své koncepci počítal pouze s „larger villages“, tedy většími městy s přibližně 10 000 obyvateli, jejichž množství by nevedlo k vytýkaným negativním dopadům na životní prostředí. V neposlední řadě je Wright považován za proroka suburbanizace (Don, 2010).

Také v západních zemích si architekti všímají transformace dopravního systému, ve kterém hraje hlavní roli automobil. Německý architekt H. B. Reichow dokonce navrhuje tzv. „**die autogerechte Stadt**“, tedy město přátelské k automobilům. Podle Reichowa by měla politika územního plánování dopomoci k nenarušenému dopravnímu toku. Města by měla poskytnout plynulou přepravu osob (obchvaty, podjezdy nadjezdy), dostatečné naváděcí systémy a s masivním nárůstem dopravy zajistit výstavbu velkých parkovišť. Nejedno německé město zničené druhou světovou válkou zavedlo opatření dle tohoto konceptu a dopomohlo tak k příjemné individuální dopravě občanů (Reichow, 1959).

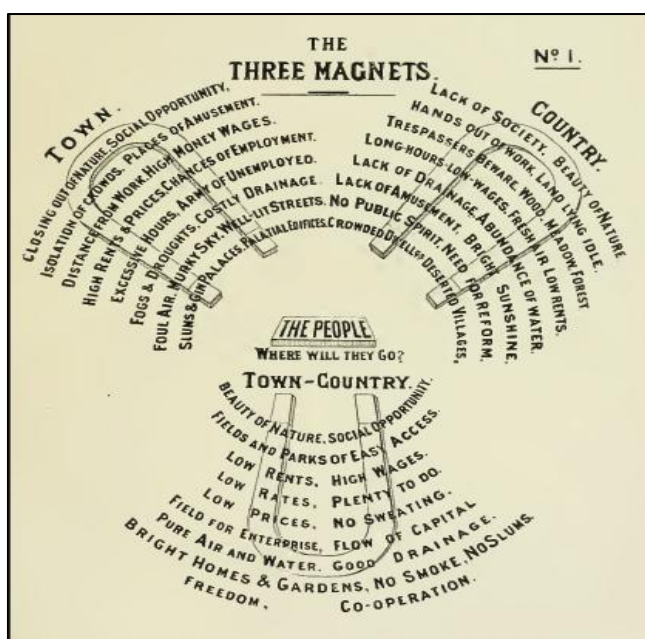
Z českých odborníků například Hnilička kritizuje a varuje před tendencí upřednostňování automobilové dopravy: „*Čím větší prostor je ponechán autům, tím větší jsou vzdálenosti mezi domy a komunikacemi, a tak se také zvětšují i vzdálenosti, kvůli kterým se komunikace stavějí. Čím jsou potom vzdálenosti delší, tím silnější je argumentace pro výstavbu rychlejších komunikací. Výsledkem je, že město ztrácí městský charakter a definitivně se rozdrobí v suburbie.*“ (Hnilička, 2005 str. 30).

4.3. Zahradní města podle Howarda

Mezi další významné koncepce patří ta od Ebenezera Howarda (1850-1928). Představil ji v knihách „To-Tomorrow: A peaceful path reform“ (1898) a následně v upraveném vydání jako „Garden Cities of To-Morrow“ (1902).

Podle Howarda měla zahradní města zajistit přívětivé podmínky pro život v harmonickém a zdravém prostředí pro celou společnost. V již zmíněné knize „Garden Cities of To – Morrow“ (1902) je zahradní město důkladně popsáno ať už z hlediska populační velikosti, navržených pracovních míst, tak i rekreačních ploch a zelených pásů, které splňují funkce ochranné. Hlavním cílem tohoto projektu bylo založit nové město. To je velmi důležitý aspekt, protože běžné strategie rozvoje měst (suburbia) nefungovaly – vždy se musely pozměňovat staré struktury a kromě toho byla mateřská města příliš blízko u suburbii.

Města a vsi přitahují svými výhodami, ale na druhé straně jejich nedostatky mnohdy zájemce o bydlení odrazují. Koncepce zahradního města navazuje na teorii Tří magnetů, kterou lze nejjednodušeji představit pomocí diagramu viz obrázek č. 2.

Obr. č. 2 – Tři magnety dle Howarda,

Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Howard-three-magnets.png>

Podle Howarda města přitahují nové obyvatele díky vyšším výdělkům, lepším pracovním místům a zajímavějšímu společenskému životu. Naproti tomu se ve

městech vyskytují nevýhody typu špatných životních podmínek, dlouhé pracovní doby, vysokých nájmů a izolace společnosti. Venkov přitahuje zejména zdravým ovzduším, krásnou přírodou, nízkými nájmy, ale odrazuje nedostatkem zábavy a nízkými výdělky (Howard, 1902).

Třetím magnetem je právě ono spojení města a vsi v tzv. „Town – Country“, které spojí všechny klady města a venkova a eliminuje jejich vady. Nová volba „Town - Country“ měla mimo jiné poskytnout pracovní příležitosti a budování sociálních vazeb. Přiblížením se charakteru obce měla navíc obnovit a zajistit blízký kontakt s přírodou a dobrými zdravotními podmínkami. Celá tato myšlenka měla také vyřešit i problém migrace do měst (Czyżewski, 2009).

Další část koncepce řeší prostorové umístění zahradních měst vzhledem k hlavním centrům měst. Howardova hlavní vize směřovala k tomu, aby obyvatelé mohli využívat jak výhod měst, tak i kouzel vesnic. Každé zahradní město spojuje s jádrem města železniční trať, která umožňuje rychlý přesun obyvatel do práce a zpět domů. Dojezd do centrálního města je plánován do 5 minut jízdy, přičemž transfer mezi jednotlivými zahradními městy by neměl zabírat více jak 12 minut.

Další důležitou součástí konceptu bylo nastínění majetkových poměrů. Veškeré pozemky měly patřit do vlastnictví obcí a obyvatelé by si je měli pouze pronajímat. Cílem volby, tohoto způsobu byla snaha předejít *„ničení a znečišťování městského prostředí i přilehlého okolí (...). Závěrem lze říci, že „Howardova idea zahradního města je jedním ze základů současné podoby suburbii.“* (Vacková, 2010, str. 152).

5. Sociální profil suburbanity

Před vymezením typického sociálního profilu suburbanitů žijících na území Spojených států amerických a Evropy je důležité si vysvětlit pojem sociální struktura společnosti.

Podle Buriánka představuje sociální struktura *„sít' nebo soustavu vztahů spojující jednotlivé členy nebo části společnosti dohromady.“ Vztahy vznikají nejenom mezi jednotlivými aktéry, ale také mezi sociálními skupinami. Jedinec vždy současně někam patří, ocitá se v určitém mocenském postavení, zaujímá určité pozice.“* (Buriánek, 1996, str. 50).

Podobně pojem vnímá Jandourek, přičemž říká, že sociální struktura obsahuje „*prvky, z kterých je vystavěn systém a způsob, jak spolu souvisejí*“ (Jandourek, 2001, str. 241)

Buriánek popisuje dvě pojetí sociální struktury. V prvním případě si pod daným pojmem představuje jakousi směs, průnik či propojení různých sociálních skupin a útvarů. V tomto případě je potřeba sloučit demografickou strukturu (složení obyvatel podle věku, pohlaví, vzdělání, národnosti, ras), strukturu osídlení a územních celků, profesní strukturu a diferenciaci ekonomickou, politickou a kulturní. Ve druhém pojetí, které je spíše na abstraktní úrovni, sleduje systém složený z významně rozdílných subjektů, jako jsou například třídy (Buriánek, 1996).

Jak již bylo zmíněno, v minulosti šlo převážně o „útěk“ bohatší společenské vrstvy z přeplněných a průmyslem poznamenaných měst. Tento trend ale nebyl trvalý. Již po druhé světové válce především ve Spojených státech mají možnost získat levné hypotéky i lidé ze středních vrstev společnosti, a to díky liberálním krokům tehdejší vlády. V důsledku těchto opatření můžeme sledovat dynamický přesun středních vrstev společnosti na periferie měst. (Cervero, 1998). Keller ve své knize cituje Reicha, který vymezení střední vrstvy komentuje slovy: „*Příjmy skoro všech lidí jsou nyní méně předvídatelné. Dnes můžete vydělávat slušné peníze, jejich přísun však může zítra klesnout a příští týden se finanční kohoutek může zcela uzavřít. Prostě nevíte*“ (Keller, 2010, str. 117).

Podle Kellera dochází ve vyspělých státech v období od 60. -70. let 20. stol. k postupnému kompletnímu vymizení typických dělnických tříd. Lidé přestávají vykonávat manuální práce v továrnách a hromadně se hlásí ke středním vrstvám. Takto ohromný nárůst členů střední vrstvy je také spojen s dosazením žen na nejedno pracovní místo a s tím spojený druhý příjem do rodiny. Naopak příslušníci intelektuálních profesí začínají ztrácet svoji suverenitu, tak se z horních vrstev a s pocitem méněcennosti také přihlašují ke středním vrstvám. Všechny tyto procesy měly dopad na nepřehledné uspořádání struktury společnosti (Keller, 2010).

Walker (1981) vnímá suburbia jako místa, kde se střední a vyšší vrstvy izolují od ostatních společenských skupin. Dochází k nerovným přístupům ke zdrojům nejen na základě společenské třídy, ale také rasy či etnicity (Galčanová, 2012).

Mezi typické znaky suburbanity patří zejména jeho silná vazba s městem. Suburbanita potřebuje ne jen solidní a uspokojujivé zaměstnání, ale hledá také dobré

místo k bydlení. Díky vzrůstající mobilizaci, rozvoji motorizace si může dovolit bydlet za městem a zároveň být spjat se všemi výhodami města (Bagiński a kol. 2009).

5.1. *Typický americký suburbanita*

U amerického suburbanity sledujeme především po druhé světové válce velké společenské rozdíly. Developerské a stavební společnosti určovaly urbanistický i architektonický ráz výstavby sídel, přičemž často určovaly i kdo smí a nesmí nové domy obývat (Gans, 1982c1967).

Walker (1981) považuje vznik příměstských oblastí kolem amerických metropolitních měst po druhé světové válce jako účelově vytvořené pro tehdejší střední vrstvu. Nová suburbia vyhovovala životním podmínkám a přesvědčením tehdejší střední vrstvy. Výstavba rodinných domů do určité míry zajišťovala separaci od chudších společenských vrstev žijících ve městech.

Jak vyplývá z posledních průzkumů v USA, v určitém okamžiku během roku 2000 dosáhl americký vývoj na předměstích určitého zlomového bodu. V současnosti žije více chudých lidí na předměstích měst, než v jejich centrech. Elizabeth Kneebone a Alan Berube ve své knize „Confronting Suburban Poverty in America“ shledali, že mezi léty 2000-2011 vzrostl počet chudých suburbanitů v USA o 64%, což je více než dvojnásobně rychlejší nárůst než ve městech. Důvodů, proč k tomuto procesu dochází, je hned několik:

- Některé pracovní místa byla přesunuta na předměstí, kde je i méně placená práce v maloobchodech a pohostinství. Dochází k přesunu chudých lidí pracujících v těchto odvětvích.
- Bydlení v předměstských zónách je stále velice dostupné, což opět přitahuje chudší vrstvu Američanů.
- Nakonec zmiňují i imigraci, která ovšem hrála roli jen ve velmi malém měřítku. Přistěhovalci tvoří 30% celkového nárůstu obyvatel v příměstských oblastech, ale z nich pouze 17% přispělo ke zvýšení chudoby kolem roku 2000.

Samozřejmě tento trend neplatí pro všechna města Spojených států. Například v Chicagu se mluví o tzv. velké inverzi bohatství z měst do předměstí, přičemž ve městech žije okolo 22,5% chudých ve srovnání s 10% v satelitech. V New Yorku žije v jádru města okolo 20% v chudobě na rozdíl od newyorského předměstí, kde žije pouze 9% chudých (Kotkin, Cox, 2013).

Další velkou změnou v amerických suburbiích v posledních letech je rozložení obyvatel. Zatímco po druhé světové válce se jednalo o tzv. „bílý nálet“ do předměstských oblastí a černoši a přistěhovalci se koncentrovali spíše do měst, suburbia v první polovině 21. stol. zaznamenala opačnou tendenci. Tyto modely se mění v důsledku občanských práv, růstu hispánské a asijské populace a méně segregovaných vzorů vývoje nových metropolitních oblastí. Poprvé více než polovina všech rasových a etnických skupin s bydlištěm původně v metropolitních oblastech žije na předměstích (Program, 2010).

5.2. *Typický evropský suburbanita*

Typický evropský suburbanita se vyznačuje vysokým ekonomickým statusem (Zimnicka, Czernik, 2007) a vysokým stupněm vzdělanosti (Baňski, 2013). Rezidenční mobilita se odvíjí od určitých fází životních cyklů obyvatel, proto ve většině průzkumů mezi nejčastější věkové skupiny stěhující se na periferie měst patří mladé rodiny s dětmi. Mladé páry uvažující o založení rodiny potřebují větší prostor a s tím souvisí i úvaha o koupi rodinného bytu se zahradou v poklidném prostředí v blízkosti města (Hnilička, 2005).

V České republice dochází od 90. let ke zvětšující se diferenciaci sociální struktury, přičemž projevem je poptávka po dražším a kvalitnějším bydlením ze strany úspěšných podnikatelů a dalších příjmových skupin. (Vobecká, Kostelecký, 2007)

Je potřeba si dále uvědomit, že vymezení sociálního profilu podle statistických údajů mnohdy nemusí být zcela přesným obrazem skutečnosti, protože dochází k případům, kdy noví rezidenti nemají trvalé bydliště v suburbanní oblasti, ale ponechávají si adresu svého původního bydliště ve městě (Ouředníček, 2013).

V České republice obvykle nově příchozí charakterizuje odlišná ekonomická aktivita a také jejich rodinný status (Ouředníček, Temelová, 2008). Ze statistických dat

z období 1991-2004 z obce Jesenice u Prahy, které je „(...) *největší české suburbium, s největším přílivem suburbanitů z Prahy*“ (Špačková a kol. 2012, str. 180) vyplývá (viz. tabulka č. 1), že suburbanité disponují vyšším stupněm vzdělanosti než je tomu u stávajícího obyvatelstva.

Dokončené vzdělání	Struktura obyvatelstva		Struktura přistěhovalých	
	1991	2001	1998-2000	2001- 2004
Základní a neukončené	33%	20%	15%	8%
Středoškolské bez maturity	39%	37%	39%	18%
Středoškolské s maturitou	22%	30%	26%	40%
Vysokoškolské	6%	14%	20%	35%
Počet obyvatel/migrantů nad 15 let	1382	2034	369	1062

Tab. č. 1: Proměna vzdělanostní struktury obyvatel Jesenice mezi léty 1991 – 2004

Zdroj:

http://urrlab.cz/publikace/9_Spackova_Ourednicek_Susova_Socialni_prostredi,_socialni_kapital_a_socialni_klima_v_suburbuiu.pdf

Podle statistických údajů můžeme po celou dobu trvání suburbanizace sledovat situaci, kdy s příchodem nových rezidentů dochází k omládnutí populace žijící na předměstí. (Ouředníček, 2003). V letech 1991-2009 pozorujeme nejzřetelnější nárůst mladých občanů v okresech Praha-východ a Praha-západ. Obecně tvoří věkovou strukturu suburbanitů především mladé rodiny ve věku 25 až 34 let a jejich malé děti do 9 let. Celkem se jedná zhruba o polovinu všech přistěhovaných. Kromě toho sledujeme také rozdílný dopad procesu na věkovou strukturu v různých oblastech České republiky. Například v zázemí Prahy je typický vyšší podíl dětí do 14 let (mezi 16-17%) než seniorů nad 65 let (12-13%). V ostatních částech Středočeského kraje žije v zázemí měst mnohem nižší podíl dětí do 14 let (13-14%) a naopak občanů starších 65 let je více (15-17%). (Puldová, Jíchová, 2011) V průzkumu, který provedli Puldová a Ouředníček (2006) v devíti příměstských obcích Prahy, opět potvrzují, že mezi nejčastěji zastoupené suburbanity žijící v zázemí Prahy patří mladé páry, ale v jejich výsledcích nechyběli ani manželé starší 55 let. Naopak původní obyvatelstvo periferií tvoří v průměru starší lidé s již dospělými dětmi (Voslařová, Puldová, 2010).

Tématem, které úzce souvisí se společenským postavením suburbanitů jsou tzv. „**zelené vdovy**“.

Zelené vdovy

Podle Couche střední a vyšší vrstva převzala koncept prototypu ženy, která se starala jen o domácnost, a tento vzor z dřívějších dob si vzala za své. Se ženami, které celý svůj život zasvětili pouze výchově dětí, domácnosti a udržování rodinného krbu se můžeme setkat na konci 19. stol. v anglických suburbiích, kde se tento životní styl začal prosazovat. Postupem času se přesouvá tento trend i do ostatních států, kde suburbanizační proces probíhá (Couch a kol. 2007).

Základní definice podle Ouředníčka, Temelové a kol. vysvětluje pojem zelené vdovy takto: *„Lidové označení pro manželky bohatých podnikatelů, kteří žijí v rodinných domech v suburbiích. Zatímco muž vyjíždí každé ráno za prací často do centrální části města a vrací se až večer, žena zůstává přes den osamocena v zeleni na okraji města.“* (Ouředníček a kol. 2008, 93).

Tomuto způsobu života žen žijících v suburbiích se věnoval ne jeden český novinář v časopisech či článcích na internetu. V našich podmínkách se s pojmem zelených vdov setkáváme v 90. letech, kdy se zde utvářela nová sociální vrstva podnikatelů. Snaha navenek ukázat a dát na odiv své postavení mělo za následek hromadné budování podobně vyhlížejících, honosných a stylizovaně velice podobných luxusních vilek na okraji měst (v architektuře se tento trend vžil pod názvem „podnikatelské baroko“). A právě pro tuto bohatou společnost nebyl žádný problém živit rodinu z jednoho platu (Smolová, 2009).

S velice podobnými příběhy se setkáváme nejen na českých internetových stránkách, ale i v knižních a filmových nebo seriálových interpretacích ze zahraničí. Například známá kniha „Stepforské paničky“ od spisovatele Iry Levina nebo v posledních letech oblíbený seriál „Zoufalé manželky“ (v originále *Desperate Housewives*), ukazují každodenní radosti a starosti žen žijících na předměstích amerických měst (Smolová, 2009).

6. Velikost a dynamika rezidenční suburbanizace

6.1. *Spojené státy americké*

Na počátku 20. stol. žilo v Americe kolem 60% obyvatel ve venkovských oblastech, přičemž většina byla spojena se zemědělstvím. Velká města rostla velmi rychle. Deset největších amerických měst mělo v roce 1900 kolem 9 mil. obyvatel, ale v roce 1950 musela města poskytnout bydlení až 22 mil. obyvatelům. Zatímco města od roku 1950 stagnovala, předměstí zaznamenala v průběhu 50. a 60. let nárůst obyvatel o 144%. Jako příklad pro znázornění masového a dynamického rozvoje můžeme uvést 18 milionů lidí, kteří mezi léty 1950-1960 zvolili život na předměstí (Baldassare, 1992).

V posledních letech v Americe vývoj suburbií stagnuje. Dokazují to i data představené US Census Bureau. Čísla ukázala, že po dlouhé době mají městské oblasti rychlejší tempo růstu než předměstské oblasti. Nejednalo se o převratně vysoké tempo růstu obyvatelstva. Města vzrostla průměrně o 1,1%, zatímco suburbia o 0,9% a tento stav platil pro 27 z celkových 51 metropolitních oblastí ve Spojených státech mezi rokem 2010 a červencem 2011. Dále můžeme porovnat tendenci let 2000-2010, kdy v tomto období městské oblasti zaznamenávají růst pouze o 0,4% na rozdíl od předměstských oblastí, kde byl nárůst populace 1,4%. Největší populační růst zaznamenávají města Washington D. C., Denver a Atlanta, které mají nad předměstskou oblastí až o 1% větší nárůst. Mírný nárůst v městských oblastech je zaznamenáván ve většině Spojených států, nejvíce však na severozápadě a středo západě (Frey, 2012).

Podle posledního sčítání lidu z roku 2010 žijí téměř tři čtvrtiny Američanů na předměstích metropolitních oblastí. V číslech to znamená, že okolo 44 milionů bydlí v jedné z 51 hlavních metropolitních oblastí Ameriky, zatímco 122 milionů Američanů obývá okraje těchto měst (Frey, 2012).

6.2. *Evropa a Česká republika*

Podobně jako ve Spojených státech se setkáváme se situací, kdy se hlavní města v západní Evropě od roku 1950 potýkají se ztrátou obyvatelstva. Například Londýn v letech 1951-1991 zaznamenává úbytek populace skoro o jednu třetinu. V Kodani se v letech 1950 -1991 snížil počet obyvatel o 39%. Dále z velkých měst Západní Evropy nesmíme opomenout Paříž, která v letech 1954-1999 ztratila čtvrtinu svého obyvatelstva. Pokud se zaměříme na trendy v posledních letech tak například ve Vídni se v letech 2002-2007 zvýšil počet obyvatel z 1.550.000 na 1.656.000. Jedná se o působivý nárůst o 7,3%, ale v tom samém období opustilo hlavní město 11 000 obyvatel. Většinu nových přistěhovalců tvořili mezinárodní imigranti. Oproti tomu v předměstské oblasti Vídně došlo k nárůstu 32 000 domácích migrantů a dalších 23 000 zahraničních imigrantů. Stejně je tomu tak i v případě Londýna. V posledních letech mírně se zvyšující počet populace v tomto hlavním městě netvoří obyvatelé suburbíí, ale převážně zahraniční migranti. Naopak suburbia v Západní Evropě mají stále co nabídnout lidem z hlavních metropolitních oblastí (Cox, 2009).

Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, v Čechách mělo především historické dění po 2. světové válce vliv na migrační tendence. Na příkladu Prahy vidíme, že teprve po roce 1994 má poprvé po válce záporné saldo vnitrostátní migrace. Dochází k vystěhovávaní obyvatel do zázemí a upadá počet nově přistěhovalých do jader měst a to nejen v Praze, ale i v ostatních vymezených aglomeracích² České republiky. Jádra měst se tak potýkají mezi léty 1992 - 2002 s prohlubujícím se záporným migračním saldem oproti svým zázemím (Čermák, 2005).

Dostál ve své práci zaměřené na subúrbánní oblasti Ostravy porovnává vývoj migrace v našich velkých městech a upozorňuje na rozdílnosti v migračním saldu. Vysvětluje důvody, které vedly k pozdějšímu a pomalejšímu výskytu rezidenční suburbanizace v Moravskoslezském kraji. Konkrétně potom v případě Ostravy způsobila zbrzděný nástup suburbanizace především komplikovaná hospodářská

² Zdeněk Čermák vymezuje aglomerace největších měst následovně: Praha – okresy Beroun, Kladno, Praha – východ a Praha – západ, Brno – okresy, Brno – venkov, Blansko a Vyškov, Plzeň – okresy, Plzeň – sever, Plzeň – jih a Rokycany, u ostatních měst ČESKÉ Budejovice, Pardubice, Liberec, Hradec Králové a Zlín pouze hranice – okresu, ve kterém aglomerace leží

transformace po roce 1989. Dostál tedy pozoruje rozdíl mezi tím, kdy z Ostravy „utíkají“ lidé za prací a čistým ovzduším do jiných okresů, a tím, kdy v jiných velkých městech dochází k migraci obyvatel zejména do jejich zázemí (Dostál, 2008).

Dále se tímto tématem zabývali autoři Špačková a Ouředníček společně se svým výzkumným týmem. Zaměřují se na zóny rezidenční suburbanizace, které nejdříve rozdělili na tři suburbánní zóny v zázemí jader metropolitních regionů. Zóny jsou vymezené dle intenzity probíhajícího procesu. Tabulka níže číselně ukazuje, o jak velkých počtech přesunů obyvatel hovoříme v České republice od roku 1997 do roku 2011.

Charakteristika	Zóna 1	Zóna 2	Zóna 3	Celkem
Počet obcí v zóně	112	241	771	1124
Počet obyvatel ve všech obcích v zóně (2011)	152 tis.	274 tis.	1 193 tis.	1 619 tis.
Počet přistěhovalých na 100 obyvatel v obci (1997-2010)	64	49	37	41
Průměrný počet nových bytů v obci (1997-2010)	234	94	54	81
průměrná roční intenzita přistěhování na 1000 obyvatel (1997-2010)	45‰	35‰	26‰	29‰

Tab. č. 2: Základní charakteristika obcí v jednotlivých zónách rezidenční suburbanizace

Zdroj: http://www.atlasobyvatelstva.cz/sites/default/files/11_zony_rezidencni_suburbanizace.pdf

Pokud budeme chtít výsledky interpretovat, je důležité si uvědomit, že vzhledem ke specifčnosti suburbanizace v České republice nemůžeme o výsledku 1,6 milionu uvažovat jako o počtu suburbanitů. Stejně tak považovat číslo 1124 satelitních sídel za reálný počet pouze nové zástavby. Dle Ouředníčka je zhruba jen polovina suburbií tvořena novými obyvateli a domy. V neposlední řadě je potřeba si uvědomit, že proces rezidenční suburbanizace od 90. let neustále roste, což dokazuje i zvýšený počet suburbánních zón. Například v roce 2008 bylo vymezeno zón 1 celkem 83, oproti 112 v roce 2011. Zóny 2 se rozšířily v tomto období o 62 nových obcí a zóny 3 dokonce o 139 nových obcí (Špačková, Ouředníček, 2010).

7. Důsledky rezidenční suburbanizace

S rezidenční suburbanizací se společnost setkává už od pradávných časů, ovšem to, v jakém směru se bude vyvíjet do budoucna, záleží na civilizačním rozvoji té které společnosti. Ve většině zemí je osidlování a přenášení funkcí města na ještě nezastavěné prostory jevem zcela přirozeným, ale v případě chaotického rozrůstání to může vést k jistým nebezpečnostem (Dylewski, 2007).

Záleží vždy na pohledu dotyčného účastníka nebo pozorovatele, který důsledky a dopady hodnotí. Rozdílně ohodnocena bude například výstavba nového rodinného nebo obchodního domu z pohledu aktéra, který stavbu zajišťoval, z pohledu dalších aktérů, jež do výstavby jakýmkoliv způsobem zasáhli, z pohledu obce, kde ke změně došlo, a konečně i z pohledu okolních obcí a z perspektivy rozvoje regionu či z postavení celostátního. Důsledky suburbanizace se určují velice problematicky, protože kromě velice širokého rozpětí problematiky se navíc setkáváme například i s pozitivním hodnocením z ekonomického hlediska, které ovšem ještě ne vždy musí být pozitivem pro sociální nebo environmentální oblasti (Sýkora, 2003).

Straka upozorňuje na komplexní změny ve vazbách k obcím a lokalitám, v nichž se obyvatelé narodili a vyrůstali. Je znepokojen situací, kdy s postupující globalizací společnosti dochází k menší provázanosti s tradicemi a „(...) *vesnice se stávají místem odchodu vesničanů a příchodu jiných, převážně městských obyvatel, což výrazně mění kolorit míst a mění se i jejich význam.*“ (Straka, 2006, str. 10).

Jedním ze sociálních aspektů, který rezidenční suburbanizace do značné míry ovlivňuje je tzv. „sociální kapitál“. Definice a pohledy na tento pojem jsou různé. Čínský profesor sociologie Nan Lin ve své knize přisuzuje velkou důležitost při dosahování svých životních cílů právě využívání sociálních kontaktů. Sociálním kapitálem rozumí zdroje upevněné v sociálních sítích jedince, které lze spustit skrze vazby s ostatními sítěmi (Nan, 2012).

Vzhledem k obsahu své práce se omezím na vysvětlení sociálního kapitálu a především jeho postupné ztráty na periferiích měst dle Putmana. Americký politolog vidí v procesu rezidenční suburbanizace jednu z hlavních příčin oslabování funkčnosti sociálního kapitálu. Noví rezidenti periferií své potřeby (nákupy, zábavu, touhu po nočním životě) vyhledávají ve městech, což může mít za následek izolovanost suburbanitů od starousedlíků cílových obcí. Jiné pohledy a priority

stávajících obyvatel a suburbanitů mohou vést k dlouhodobým sporům (Putnam, 2001).

Špačková a kol. jsou toho názoru, že sociální kapitál není zcela vhodný jako měřítko pro podchycení změn v sociálním prostředí. Mnohem lépe může problematiku vysvětlit koncept sociálního prostředí, který se snaží zachytit komplexním způsobem nejen „sociální strukturu, ale také sociální vztahy a procesy, životní styl, a dlouhodobé sociální klima (...)“ (Špačková a kol. 2012, str. 183).

Odborníci v České literatuře nejsou v názoru na negativní a pozitivní vlivy rezidenční suburbanizace na sociální prostředí zcela jednotní. Na jedné straně stojí ti, kteří vnímají nové rezidenty jako původce nižší sociální soudružnosti v zázemích měst a zároveň spatřují negativní důsledky v jejich silných vazbách na město (sociální vazby, vazby na zaměstnání, školy atd). „Více zapojení do regionálních a globálních sítí, může znamenat právě diverzi sociálních vztahů a nad lokální úroveň a malý zájem do lokálních společenství. (Puldová, 2006, str. 129) Na druhé straně jsou pak ti, kteří vnímají příliv mladších obyvatel jako přísun peněžního a sociálního kapitálu, což má naopak za následek posílení sociálních struktur stávajících obyvatel. V následujících kapitolách se budu věnovat tomu, do jaké míry příchod nových převážně mladých rodin s dětmi s vyšším vzděláváním ovlivňuje život starousedlíků. Tito noví rezidenti totiž s sebou přináší nový životní styl, své názory a postoje, které mohou být počátkem konfliktů mezi stávajícím a novým obyvatelstvem (Ouředníček a kol. 2008).

7.1. Životní styl starousedlíků versus suburbanitů

Na počátku této kapitoly uvedu několik definic, které přiblíží pojem „životní styl“. Obdobně jako u vymezení pojmu rezidenční suburbanizace se nabízí několik pohledů s ohledem na profesi odborníků, kteří se pojmem snaží definovat a vymezit mu jasné hranice.

Autoři Shulman a Mosaka označují životní styl „jako jedinečný vzorec myšlení, prožívání a jednání, který je vlastní pouze danému jedinci a představuje kontext, ve kterém je nutno chápat veškeré jeho projevy“. (Shulman, Mosaka, 1988, str. 1).

Dále zmíníme definici dle Jandourka, který pojem životní styl označuje jako „komplex psaných a nepsaných norem a identifikačních vzorců, souhrn životních podmínek, na které lidé berou ohled ve vzájemných vztazích a chování.“ (Jandourek, 2001 str. 243). Kunhart ve své knize „Sociologie“ popisuje a přiřazuje životnímu stylu zejména tyto aktivity: „podíl na veřejném životě, organizace provozu domácností, společné činnosti v rámci rodiny, péče o děti a jejich výchovu, péče o zdraví, styl odívání, způsoby trávení volného času, způsob bydlení, výživy a hygieny.“ (Kunhart, 2003 str. 73).

S příchodem rezidenční suburbanizace se životní styl lidí žijících ve městech a v jejich předměstích stává viditelně odlišný.

Obyvatelé podle svého životního stylu upřednostňují různé typy bydlení. Významnou roli při výběru vhodného místa pro život hrají sociálně - ekonomické faktory. „Výsledkem diferenciací sociálně – prostorové struktury Prahy a jejího zázemí je mozaika životních stylů skupin obyvatelstva ve městě. Příkladem lokalit se specifickým životním stylem a výraznou identitou jsou především čtvrti vnitřního města (Malá Strana, Žižkov, Hanspaulka). V posledních desetiletích se formoval způsob života obyvatel sídlišť s odlišným denním rytmem od ostatních částí města. V současné době patří mezi nejvýznamnější oblasti se specifickým stylem života nově vznikající suburbánní lokality v zázemí měst.“ (Doležalová, Ouředníček, 2006, str.143).

Kromě sociálně ekonomických faktorů představím i důležité společenské faktory, které vedly a nadále ovlivňují obyvatelstvo při jejich rozhodování o budoucí adrese. Jedná se zejména o:

- touhu po blízkosti s přírodou, bydlení ve zdravém prostředí, daleko od čím dál tím více hlučného a znečištěného města
- potřebu „úniku“ z centra města, kde dochází ke společenské patologii (narkomani, alkoholismus, násilí, chudoba)
- zvyšující se atraktivitu vesnických sídel
- snahu ukázat společenskou třídu – výstavba rezidencí
- „sen“ vlastnit rodinný dům se zahradou za městem (Mašek, 2011).

S ohledem na téma této bakalářské práce je důležité si uvědomit, že právě onen „sen suburbanitů“ může často vyvolat dvojí reakci po přistěhování na vysněnou periferii do vysněného domu se zahradou. Hnilička uvádí, že „*Mít vlastní vilu znamená významný společenský posun od pouhého "platit nájem"*“ (Hnilička, 2005 str. 21).

Styl života ve městech je charakteristický především individualizací postojů a svobodným rozhodnutím v případech navazování sociálních vztahů. To vše umožňuje především velká svoboda jednotlivců. Ve venkovských komunitách dochází k určité závislosti na vnitřních vztazích, kde hrají roli i obavy z hodnocení nestandardního chování. Obyvatelé vesnic se vyznačují navazováním a udržováním emocionálních osobních vazeb, které mají spojené s místem narození a které přispívají ke kontinuitě tradice. Suburbanité spojitost nevnímají. Naopak přináší na předměstí velkoměstský styl, což se může promítnout i do dosavadních životů obyvatel okrajů měst (Boski, Mikołajewska, 2009).

Podle Mikołajewské styl života jako takový není zcela určen místem, hustotou zalidnění, či heterogenitou, ale určují ho především ekonomické podmínky, kulturní charakteristiky, životní cykly a nedostatečná stabilita obyvatelstva. Fyzické rozdíly mezi centrem města a jeho předměstím většinou nemají žádný větší vliv na styl života. Pohyb střední a vyšší společenské třídy, které si mohou zejména po druhé světové válce dovést vlastní dům se zahradou na předměstích amerických měst, s sebou přináší změnu životního stylu. Přesun ze středu měst na jejich okraje doprovází změna životního stylu, která vyžaduje změnu osobnosti a chování (Mikołajewska, 1999).

Gondová ve své práci uvádí, že v poslední době dochází v zázemí Prahy k výraznému potírání rozdílů mezi staro a novousedlíky v jejich různých oblastech života. Za nejvýraznější odlišnosti v životním stylu suburbanitů a rezidentů periferie měst považuje především jejich „*druh zaměstnání, výše příjmu, způsob bydlení a v neposlední řadě způsob trávení volného času*“ (Gondová, 2004, str. 68).

Životní styl můžeme dělit podle způsobu, jakým trávíme svůj volný čas na:

- 1) **Pracovně orientovaný životní styl**, kdy hlavním smyslem života člověka je práce a činnosti spojené s ní. Volný čas a veškeré aktivity po pracovním čase jsou brány jen jako doplňkové a slouží k odpočinku a psychické i fyzické regeneraci.

- 2) **Hedonistický životní styl**, který je přesným opakem prvně zmíněného stylu. Zájem se přesouvá na oblast volného času, rodinu, koníčky, přičemž pracovní povinnosti je nutné splnit pro naplnění všech aktivit ve volném čase.
- 3) **Celiství životní styl**, který je kompromisem mezi předchozími styly. Snaží se sloučit a minimalizovat oddělenost volného času a pracovních povinností (Kraus, Poláčková, 2001).

Volný čas

Na začátku zmíním několik definic, které jsou specificky popsány z profesionálního hlediska sociologů a na druhé straně ekonomů.

Americký ekonom Thorstein Veblen přišel jako vůbec první s definicí volného času. Za volný čas považoval všechn čas kromě času pracovního. Dále Veblen tvrdí, že podle způsobu využití volného času se člověk řadí mezi jednotlivé společenské vrstvy. V tomto případě šlo o sociální kritiku v knize – „The theory of the leisure class“ (Veblen, 1994).

Francouzský sociolog Dumazedier definoval volný čas jako souhrn činnosti, které člověk může dělat z vlastní vůle, pro rozvoj svých dovedností a pro zábavu. Jedná se o dobrovolnou účast, která zahrnuje čas mimo pracovní, rodinné a společenské povinnosti (Velký sociologický slovník, 1996).

Přestěhování do suburbí s sebou nese jisté časové nároky. Často nepřizpůsobená komunikační síť způsobuje komplikace při dojezdech za prací, školou, službami.

Ve své knize „Pomiędzy miastem i wsią” polská socioložka Kajdanek upozorňuje na různé developerské triky. Při výstavbě nových rodinných domů v zázemí měst developéři často lákají rodiny s dětmi na různá hesla zdůrazňující krátkou časovou náročnost při dojezdech do škol, práce atd. Skutečnost je ovšem mnohdy jiná. Místo slibovaných 20 minut jízdou autem do centra města se ve špičkách doba dojezdu prodlužuje až na hodinu a více. Kromě dojezdových vzdáleností jsou oblíbeným tématem a lákadlem stavebních firem v suburbích dostupné a dostačující služby v dané lokalitě (Kajdanek, 2011).

V dalších podkapitole se zaměřím právě na čas, který lidé žijící v jádrových městech mají k dispozici jako „volný čas“, ale suburbanité musejí z tohoto času kus ukrojit na

dojezdy do školek, škol, práce, za kulturou atd. Právě s dojezdy totiž souvisejí i změny v sociálním klimatu cílové obce.

Dostupnost služeb

Lidé se stěhují na předměstí, ale zaměstnání nemění, a tak začíná běh na dlouho trať, kdy jedinci začínají denně dojíždět za prací. Vzhledem k rychlostním silnicím a velké mase se dojíždění stává něčím přirozeným. Le Corbusier již na počátku 20. stol. představil svoji myšlenku o každodenním dojíždění za prací a službami. Město označil za součást vesnice a představu o bydlení ve vzdálenosti okolo třiceti kilometrů od pracovního místa považoval za zcela přirozenou skutečnost. Pokládal za samozřejmost, že každý vlastní automobil. V jednom ze svých textů píše, že nejen on sám bude majitelem automobilu s domem „pod borovicí“, ale i jeho sekretářka bude vlastnit automobil a bude žít pod jinou „borovicí“ (Le Corbusier, 1967).

Podle Mašek předměstí často postrádají společenské funkce typu:

- péče o děti a jejich vzdělávání (jesle, školky, školy)
- lékařská péče (nemocnice, domy s pečovatelskou službou, kliniky)
- dostupná kultura (divadla, kina, výstavy atp.)
- sportovní vyžití a zábava (dětská hřiště, víceúčelové hřiště pro mládež, haly, veřejné prostory atp.)
- ostatní služby (Mašek, 2011).

Ouředníček (2002) vidí v přílivu nových rezidentů do cílových obcí pozitivní dopady, protože noví rezidenti tlačí na prosazování a zlepšování kvality služeb což v důsledku vede i ke vzniku nových pracovních příležitostí. Tuto zkušenost popisuje i Špačková a kol. ve své případové studii zaměřující se na obec Jesenice v zázemí Prahy. Rezidenční suburbanizace podle jejího průzkumu přinesla obci rozšířený výběr služeb (nové společenské centrum, obchody, restaurace) a dále vytvořila nabídku společenských aktivit (zájmové kroužky, sportovní a společenské akce), které přispěly k začlenění suburbanitů a vylepšení sociálních vztahů mezi nimi a starousedlíky (Špačková a kol. 2012).

Mohou nastat i situace, které popisuje Sýkora (2010), kdy noví obyvatelé dojíždějí za prací do velkých měst, zde dají děti do škol, nakoupí, navštíví svého lékaře a pak se spokojeně vrací do svého domu za městem. Služby na periferiích měst jsou pro ně tedy nedůležité a nemají snahu se o ně zajímat ani prosazovat jejich zlepšení.

Dojíždění do zaměstnání, škol versus životní prostředí

Podle Ouředníčka a spol. sledujeme v České republice znatelný nárůst automobilové dopravy až o 67% mezi lety 1990 a 2006. To znamená, že na 1000 obyvatel v České republice v této době připadalo 398 automobilů. Dále v těchto letech dochází k výraznému zvýšení intenzity automobilové dopravy, například na hranicích Prahy se jedná až o 226% navýšení. Další zajímavý průzkum porovnává Prahu a její zázemí ve využití dopravních prostředků při cestě do zaměstnání. Podle Ouředníčka, který provedl vlastní šetření v roce 2005 na území JV zázemí Prahy, používá vlastní automobil k dopravě okolo 59% suburbanitů žijících v suburbii. Kombinovanou dopravu, tedy vlastní automobil plus veřejnou dopravu, uvedlo dalších 14% rezidentů periferií a zbylých 27% uvedlo jako hlavní dopravní prostředek dopravu veřejnou. Zcela rozdílné jsou výsledky na území Prahy z šetření z roku 2001. Do práce se až 63% Pražanů dostává pomocí veřejné dopravy a pouze 13% uvádí automobil jako prostředek k cestování do zaměstnání. Negativní dopady na dopravní situaci se týkají nejen cesty vedoucí z periferií do jader měst, ale i jader měst jako takových (Ouředníček a kol. 2008).

Pokud již mluvím o takto dynamickém nárůstu automobilové dopravy, neměla bych opomenout téma **životní prostředí**, které je v této době velice častým tématem v mnoha společenských sférách. Po prostudování jak světové tak tuzemské literatury týkající se této problematiky mohu konstatovat, že v mnoha případech má rezidenční suburbanizace negativní dopady na životní prostředí. Ouředníček a Temelová ve své publikaci zmiňují „*Nová výstavba v zázemí měst vytváří tlak na přírodní prostředí, vede ke změnám ve využití krajiny, snižuje množství ploch k rekreačnímu a zemědělskému využití, ovlivňuje biodiverzitu a způsobuje změny v půdních, vodních a klimatických mikrosystémech*“ (Ouředníček, Temelová, 2008, str. 1).

Při čtení odborných článků o procesu rezidenční suburbanizace v Americe se můžeme setkat s grafy, které jasně ukazují problém se zabíráním zemědělské půdy,

pozemků a lesů. Naštěstí pro životní prostředí existují skupiny lidí, kteří bojují proti špatně navrhovaným územním plánům. Stejně důležité je, aby z povědomí lidí zmizela myšlenka toho, že jediným vhodným řešením výchovy dětí ve zdravém prostředí je stěhování se do přírody v suburbiích. (Kunstler, 2001)

Dalším negativním dopadem suburbanizačního procesu na životní prostředí je ničení a zabírání půdy, a také nadměrná spotřeba přírodních zdrojů. Půda je ohrožena nejen přímo, jejím zastavěním, ale i nepřímo. Snižují se její vlastnosti díky neohleduplnému rozvoji města a jeho suburbií. Negativním změnám podléhají také přírodní ekosystémy, které jsou ničeny bezprostředně, nebo nepřímo vytvářením bariér, trháním a zastavováním migračních koridorů (Dylewski, 2007).

V neposlední řadě chci zmínit také dopady na ovzduší. Hlavními zdroji znečištění ovzduší je automobilová doprava a rezidenční vytápění (Real Estate Resereal, 1974). Zhuštěním rezidenční zástavby by došlo ke snížení nároků na dodávku energií a propracovanější plánování komunikačních sítí by zajistilo kratší dojezdovou vzdálenost a tím i menší spotřebu paliva.

7.2. Rezidenční suburbanizace a její sociální dopady

Rezidenční suburbanizace ovlivňuje obě strany, které se procesu účastní. Město jakožto zdrojové sídlo opouští mladší a vzdělanější sociální skupina obyvatel, jak již bylo řečeno v kapitole sociální profil suburbanity, a cílové obce musí tuto skupinu jednak přijmout a také jí pomoci začlenit se.

V návaznosti na předchozí kapitolu o automobilové dopravě bych ráda citovala Sýkoru, který upozorňuje typické důsledky ovlivňující sociální prostředí a strukturu: *„Hodiny strávené na sedadlech automobilu přispívají k tomu, že lidé mají méně času na rodinu, sousedy a komunitní aktivitu. Suburbanizace tak přispívá i k narůstající individualizaci, ztrátě sociální soudržnosti, oslabování sociálního kapitálu a občanské společnosti...“* (Sýkora, 2003 str. 227).

Rezidenční suburbanizace se dotýká v určité míře zdrojových sídel – tedy centrálních měst, odkud se lidé stěhují, cílových sídel – tedy periferií, kde noví rezidenti nacházejí své vysněné bydlení, a také suburbanitů samotných (Sýkora, 2003).

Hodnocením dopadů rezidenční suburbanizace na sociální strukturu a její vliv na sociální změny v zázemí měst se v posledních letech zabývá mnoho předních českých autorů. Uvádím například odborné práce Ouředníčka (2001, 2003, 2006), Sýkory (2003), Cílka a Baše (2005), Puldové a Jíchové (2011), Špačkové, Susové a Ouředníčka (2012).

V následujících textech shrnu na základě prací výše zmíněných autorů pohledy na sociální změny v cílových sídlech, dopady na suburbanitu, vztah mezi starousedlíky a novými rezidenty a změny ve zdrojových sídlech.

7.2.1. Sociální důsledky v cílových sídlech

Jak již bylo řečeno v kapitole sociální profil suburbanitů, z důvodů stěhování především mladých párů a rodin jsou periferie měst nuceny přijmout jejich potřeby, městský způsob chování a mimo jiné i jejich názory. Dalším sociálním aspektem, který v této kapitole budu sledovat je vliv rezidenční suburbanizace na zvyšující se míru sociální segregace v obytných zónách na periferiích měst.

Jeden z pohledů na sociální segregaci představují Cílek a Baše: „*Sociální síť se budují pomalu. Velký počet novousedlíků, kteří jsou aktivní a snadno se semknou, často vede k rozdělení obce či dokonce snahám ovládnout zastupitelstvo (...) Novou parazitující (protože nesamostatnou) sub-urbánní zástavbou trpí zejména malé venkovské obce.*“ (Cílek, Baše, 2005, str. 5). Podle řady terénních výzkumů provedených odborníky ovšem není tento negativní pohled zcela potvrzen.

Důkazem je například studie, kterou provedli Vobecká a Kostecký ve čtyřech pražských (Jesenice, Horoměřice, Praha – Kolovraty, Březiněves) a jedné brněnské (Brno – Jehnice) lokalitě. Autoři předkládají výsledky dopadů rezidenční suburbanizace na změnu politického chování. Starousedlíci mají zpravidla oproti novousedlíkům odlišný názor na rozvoj obce, protože jsou k ní vázáni historií a tradicemi. Nicméně ve čtyřech z pěti studovaných lokalit vyšlo najevo, že se novousedlíci dokáží těmto odlišným názorům přizpůsobit. Vobecká a Kostecký neshledali žádné výrazné problémy v komunikaci ani ve společném soužití obou skupin. Obce nejsou ovládány aktivnějšími novousedlíky, jak se obávají Cílek a

Baše, naopak byla v těchto obcích v roce 2006 shledána jistá pasivita a menší angažovanost právě ze strany nových rezidentů. (Vobecká, Kostelecký, 2007)

V přilehlých obcích v okolí Prahy proběhlo v roce 2004 dotazníkové šetření, které bylo zaměřeno na změny sociálního prostředí v důsledku procesu rezidenční suburbanizace. Průzkumu se zúčastnilo 156 respondentů, v tomto konkrétním případě starostů přilehlých obcí Prahy. Respondenti odpovídali na otázku „*Jak hodnotíte příchod nových obyvatel (do nové zástavby) z pozice starosty?*“ Více jak třetina dotázaných starostů odpověděla kladně (35%), příchod tedy vítají, třetina dotázaných (33%) vnímá příchod spíše pozitivně, 22% zaujímá neutrální postoj k nově příchozím, 6% dotázaných vidí proces spíše negativně a 4% dotázaných neodpověděla. V konkrétních odpovědích týkajících se celkových změn souvisejících s příchodem suburbanitů se vyskytovala řada opakujících se problémů, jako například izolovanost, arogance nových obyvatel, nevstřícnost, vysoké nároky na technickou a sociální infrastrukturu. Respondenti šetření nepovažovali za problematické věkové, sociální ani ekonomické rozdíly mezi staro a novousedlíky a nespárovali v tomto ohledu žádné výrazné střety. Pozitivně hodnotili změny, které s sebou přinesli suburbanité se svým rozdílným životním stylem, jako například změnu denního rytmu dne, kratší intervaly městské dopravy a otevírací hodiny v obchodech a na úřadech velice kladně. I přes odlišný životní styl a viditelnou rezervovanost starousedlíků k nově přistěhovalým si starostové všímají postupného pronikání životního stylu suburbanitů čím dál tím hlouběji do obcí (Puldová, 2006).

Obdobné výsledky přináší i Hrušková ve své bakalářské práci, kde v rámci šetření vlivu suburbanizace na sociální strukturu a sociální klima odpovídali starostové z třiatvaceti suburbánních obcí v zázemí Mladé Boleslavi. Polovina dotázaných starostů hodnotila příchod nových rezidentů kladně a více než jedna třetina ho vnímala spíše pozitivně. Obdobně jako v případě pražských periferií zaznamenává výrazný vliv rezidenční suburbanizace na proměnu věkové a vzdělanostní struktury stávajícího obyvatelstva také dřívější šetření Voslařové a Puldové (2010) a Puldové a Jíchové (2011) v oblastech periferií Brna. Autorky přicházejí s potvrzujícími výsledky na téma přílivu převážně mladých párů zakládajících rodiny. Ve většině Českých suburbánních lokalitách dochází k omlazení věkové struktury a zvýšení vzdělanostní úrovně, přičemž celá proměna s sebou přináší do obcí i zvýšenou porodnost.

7.2.2. Sociální důsledky pro „aktéry“ rezidenční suburbanizace

V minulé kapitole jsem na základě několika terénních šetření představila z větší části kladné reakce na příchod nových rezidentů. Kromě dopadů na cílové oblasti pocítují razantní změnu bydliště i samotní suburbanité. Rozdílně suburbanizační proces ovlivňuje život dětí docházejících do základních škol a naproti tomu teenagerů dojíždějících mnohdy do center měst. Také se můžeme setkat s odlišným začleněním do společenského a sociálního dění cílové obce u bezdětných mladých párů a u párů s malými dětmi.

Ve studii, kterou provedl Ouředníček a Pospíšilová, je porovnáván život teenagerů žijících v centru Prahy a v jejím zázemí. Šetření se zúčastnilo 405 respondentů ve věkovém rozmezí 14-19 let, z nichž 72 bydlelo v pražském zázemí a ostatních 333 v Praze. Autoři přináší výsledky, ze kterých lze vysledovat vliv rezidenční suburbanizace na rozdílnou průměrnou časovou náročnost dojezdů do škol u teenagerů žijících v Praze a v suburbii. Jednalo se zejména o dojíždění do středních škol, v případě teenagerů žijících v zázemí Prahy o 32 minut delší dobu strávenou v dopravním prostředku. Dalším výrazným rozdílem byla doba, kterou uvedli pražští teenageři jako volný čas - 4h. 28min – na rozdíl od teenagerů ze suburbií, kteří uvedli 3h. 45min. V závěru hodnotí autoři šetřenou tematiku slovy: *„Z pohledu současného demografického složení obyvatel suburbánních obcí se problematika teenagerů nezdá nijak zásadní. Teenageři představují pouze minoritní část suburbánních obyvatel.“*³ (Pospíšilová, Ouředníček, 2012, str. 126). Naopak se podle nich s většími problémy potýkají matky s malými dětmi, které mnohdy v suburbiích nenachází místo v mateřských a základních školách.

Již v podkapitole zelené vdovy byla nastíněna situace a role matek v suburbánních lokalitách. Kromě dojíždění za službami popřípadě rozvozu dětí do příslušných zařízení, jsou právě děti a aktivity spojené s nimi, pojítkem ke snažšímu navázání sociálních kontaktů v suburbánní obci (Voslařová, Puldová, 2010).

³ V roce 2010 tvořili starší teenageři (14–19 let) 6 % populace pražských suburbií.

7.2.3. **Komunikace mezi starousedlíky a suburbanity**

Opět se dostávám k tématu životního stylu. Výzkumy na téma „přátelství“ mezi novými a starými obyvateli s ohledem na dostupné zdroje jsou přes všechna má „laická“ očekávání velice podobná. V této kapitole jsem na základě několika terénních prací představila vztahy a komunikaci mezi stávajícími a novými rezidenty suburbii.

Noví rezidenti s sebou částečně přinášejí svůj městský styl života, a tak se i stávající obyvatelé předměstí čím dál tím častěji setkávají s určitými městskými způsoby chování. Ovšem také suburbanité musí z části přizpůsobit svůj dosavadní styl života s ohledem na novou adresu bydliště (Ouředníček, 2003).

V rámci grantového projektu provedl Ouředníček dotazníkové šetření v letech 2000 - 2001, díky kterému mohl doplnit chybějící údaje o sociální struktuře a sociálních vztazích obyvatel ve vybraných částech lokalit. Jednalo se především o sídla okresů Praha – východ, Praha – západ a okrajové oblasti Prahy. Dotazník tvořily dvě části. Prvním tématem bylo seznámení s fyzickým prostředím šetřené lokality. Respondenty, kteří se výzkumu účastnili, tvořili především starostové, místostarostové, členové zastupitelstva a pracovníci městských úřadů. V této první části odpovídali na dostupnost a vybavenost dané lokality. Hlavní část dotazníku poté představovaly otázky na sociální prostředí a plány obcí. Z výsledků výzkumu vyplývá, že 40% dotázaných vnímá sociální vztahy mezi suburbanity a starousedlíky jako „dobré“, dále 25% vybralo možnost „žijí nezávisle na sobě“ ve spojení s odpovědí „nelze posoudit nebo žijí zde příliš krátce“. V 60% odpovědích uváděli respondenti pozitivní zkušenosti se spoluprací mezi oběma sociálními skupinami. Stejně tak 60% dotázaných nespatořovalo žádné výrazné rozpory ve vzájemném soužití (Ouředníček, 2003).

O dva roky později navázal Ouředníček společně s kolegyní Puldovou na výsledky z roku 2002. Starostům ve vybraných lokalitách zázemí Prahy položili obdobné otázky jako před dvěma lety. Vzhledem k počtu shromážděných dotazníků (v roce 2002 odpovědělo 75 respondentů, ale v roce 2004 se podařilo zajistit 156 dotazníků) lze toto šetření brát za reprezentativní vzorek. Závěry ze svého šetření mohli Ouředníček a Puldová velice jednoduše srovnat s odstupem dvou let, protože v novějším šetření z roku 2004 položili stejnou otázku jako v šetření z roku 2002

týkající se soužití staro a novousedlíků. Konkrétně se jednalo o otázku „ Jaké jsou podle Vašeho názoru sociální vztahy mezi starými a novými obyvateli“ Odpovědi na tuto otázku pak byly následující: Vynikající – dobré – snášejí se v celkovém zastoupení 71%, dále 19 % hodnotí život těchto odlišných sociálních skupin jako žijící nezávisle na sobě a pouze 1 % odpovědělo na otázku, že špatné. Dalším krokem, který badatelé podstoupili, bylo položení 8 otázek, které měly zjistit sociální soudržnost a integraci nových obyvatel. Jednalo se o otázky týkající se aktivit každodenního života a volného času. Opět se potvrdilo, že noví rezidenti mají snahu o kulturní život a dění v obci. Většina novousedlíků využívá zdejší služby (mateřskou školu, sokolovnu, obchod s potravinami, pohostinství) (Puldová Ouředníček, 2006).

Obdobné výsledky šetření zaznamenávají i brněnské socioložky Galčanová a Vacková (2008), které ve své studii uvádí, že nově přistěhovalí do brněnských periferií opravdu disponují vyšší mírou anonymit, ale postupně se snaží přizpůsobit zvykům dané obce.

Další šetření v brněnském zázemí – konkrétně v obcích Moravany, Česká a Popůvky provedla Hurbanová a shledala opět pozitivní reakce na nově přistěhovalé obyvatele. Z dotazníku dokonce vyplývá, že samotní obyvatelé Moravan nesouhlasí s rozdělením na staro a novousedlíky. V obcích je očividná snaha nově přistěhovalých o zapojení do společenského dění (Farmářské trhy, Den dětí), ale samozřejmě i zde se setkáváme s určitou mírou izolovanosti jednotlivců, kteří své nové bydliště využívají jen k přespání (Hurbanová, 2012).

Snaha nových rezidentů o účast na plánovaných akcích a rozvoji obcí se potvrdila i v šetření Duchoně, který jej prováděl v zázemí Oloumouce – v obcích Neředín a Bukovan. I zde opět ve strukturovaném dotazníku zazněly kladné odpovědi na téma vnímání nově přistěhovalých obyvatel a jejich začlenění do chodu obce (Duchoně, 2012).

S lehce odlišným, ale přesto s celkově kladným ohlasem na soužití dvou odlišných skupin dopadlo i terénní šetření Voslařové a Puldové (2010). Průzkum na území obce Miškovice, ležící v severní části Prahy byl proveden v roce 2008 a odpovědi byly získány konkrétně od 63 dotázaných. Svůj postoj k příchodu nových obyvatel do Miškovic označilo 61% starousedlíků jako neutrální, 15% spíše kladný, 12% dotázaných jako kladný pouze 9% a 3% mluvilo o spíše záporném a záporném

stanovisku. Na otázku vnímání vzájemného soužití starých a nových obyvatel Miškovic mají obě skupiny podobný názor a to okolo 60% hodnotí vzájemné soužití jako neutrální a následně pětina dotázaných jako „dobré“. V závěru hodnocení celého šetření upozorňují autorky na velký věkový rozdíl, odlišný stupeň vzdělání a rozdílný životní styl, které mohou mít za následek absenci společných témat a tedy i neutrálního postoje k hodnocení vzájemného soužití starých a nových obyvatel. Kromě těchto faktorů považují autorky za další příčinu nesnadného navazování kontaktů také nízký počet vhodných veřejných míst pro setkávání obou skupin obyvatel. V závěrečné diskuzi své práce se pokusím zhodnotit vztahy mezi staro a novousedlíky a předložím hypotézy, které by mohly vysvětlit, proč se setkáváme s takto převážně pozitivními reakcemi na sociální vztahy mezi staro a novousedlíky v suburbánních zónách.

7.2.4. Sociální důsledky ve zdrojových sídlech

Podle Hampla se v České republice teprve po roce 1989 setkáváme s obvyklými metropolizačními tendencemi. V důsledku socialistické politiky a propagování rozvoje menších měst dochází teprve v letech 1991 - 2001 opět k „přirozenému“ nastartování vývoje společnosti a její geografické organizace. V této rovině může být rezidenční suburbanizace chápána jako pozitivní proces, který znovuoobnovuje přirozený stav (Hampl, 2005).

Z druhé strany lze rezidenční suburbanizaci, ale zejména její neřízenou formu „sprawl“, která se vyznačuje určitou prostorovou strukturou osídlení, považovat z dlouhodobého hlediska udržitelného rozvoje území za méně ekonomicky výkonnou, sociálně kompaktní a ekologicky udržitelnou než je tomu v případě koncentrovanější urbanizace (Posová, Sýkora, 2011).

Podle Ouředníčka a Temelové mezi nejčastější zdrojové oblasti rezidenční suburbanizace našeho hlavního města patří zejména vnitřní části města a sídliště. V porovnání s americkými a některými západoevropskými městy se rozhodně nejedná o masovou emigraci, která by měla negativní dopad na sociální strukturu. Prozatím česká města nemusela uplatnit programy pro vyvážení sociální struktury

s cílem udržet mladší, vzdělanější a bohatší obyvatele na sídlištích a ve vnitřních městech (Ouředníček a kol. 2008).

Ve světovém kontextu pozoruje Sýkora rozvoj příměstských lokalit a s ním spojený přesun obyvatel s vyššími příjmy a jejich negativní dopad na snížení sociálního statusu čtvrtí v jádrech měst. *„Postupující sociálně – ekonomická a v některých případech i etnická segregace některých sociálních skupin ve vnitřních částech metropolitních oblastí může být jen stěží řešena prostřednictvím vnitřních zdrojů upadajících oblastí. Staré vnitroměstské obytné čtvrti se stávají sociálně - prostorovou pastí, z které mnozí obyvatelé nemají velkou šanci odejít. Mohou se pak začít utvářet enklávy podobající se ghettu.“* (Sýkora, 2003 str. 227).

Česká republika se s výše popsaným negativním dopadem na sociální strukturu setkává jen zcela okrajově. Pozdější nástup celého procesu zapříčil menší výskyt vlivů na sociální segregaci obyvatel. Podle autorů Sýkory a Posové pražská suburbanní zázemí pouze doplňují poměrně silnou urbanizační tendenci jádra, přičemž hovoří o vzájemné kombinaci *„urbanizace jádra a suburbanizace zázemí, přičemž intenzivnější růst zázemí je do značné míry dán jeho poddimenzovaností v důsledku koncentrované urbanizace za socialismu.“* (Posová, Sýkora, 2011, str. 93). Před nepříznivými dopady rezidenční suburbanizace na sociální strukturu zdrojového sídla varuje ve své bakalářské práci autorka Čejková. Zabývá se zde odlivem obyvatel s vyšším sociálním statutem z českobudějovických panelových sídlišť do zázemí města. Obyvatelstvo sice prozatím v nijak extrémním měřítku na periferie neodchází, přesto se ale zvyšuje koncentrace sociálně slabých obyvatel na sídlištích. Autorka proto upozorňuje na možné prohlubující se důsledky této rezidenční suburbanizace, která ovlivňuje sociální strukturu budějovických sídlišť, a apeluje na město, aby se touto situací do budoucna zabývalo (Čejková, 2007).

Při zpracování této kapitoly jsem byla poměrně udivena, jak těžko lze nalézt literaturu, která by se daným tématem zabývala. Závěrem se dá jen shrnout, že proces rezidenční suburbanizace začal v České republice o něco později než v USA a projevil se s menší razancí a v menším rozsahu, což mělo za následek menší negativní vlivy na destrukci centrálních částí města.

8. Diskuze

Řada evropských i tuzemských odborníků zabývajících se tématem rezidenční suburbanizace spatřuje komplexně tento proces jako jev negativního charakteru. Ve své bakalářské práci přesto nemohu tuto skutečnost na základě prostudované literatury zcela potvrdit. Mezi negativní dopady rezidenční suburbanizace patří zejména díky zvyšování koncentrace automobilové dopravy především znečišťování životního prostředí.

Za další negativní dopad na životní prostředí lze považovat i zabírání dříve zemědělské nebo k rekreaci využívané půdy. V této souvislosti bych ráda uvedla, že Západní státy vždy disponovaly takovými prostředky a nástroji, které korigovaly masivní a nekontrolovatelné zabírání volných nezastavěných ploch, na rozdíl např. od USA, kde tato regulace zcela chyběla.

Podle mého názoru jsou ovšem podstatné nejen regulační nástroje na úrovni států, krajů a jednotlivých obcí, ale zejména přístup každého jednotlivce, který by neměl své zájmy prosazovat na úkor životního prostředí a krajinného rázu. Za negativní důsledky nelogického a masivního zabírání volných ploch nemohou nést odpovědnost pouze vládnoucí orgány, ale je za ně zodpovědný každý jednotlivý občan, architekt, starosta obce a především developer, který tyto „sny o vlastním domě se zahradou“ realizuje.

Po prostudování dostupné literatury jsem zjistila, že v sociální rovině nejsou dopady rezidenční suburbanizace na zdrojová sídla odborníky zcela rozpracovány. Navíc se výzkumy v této oblasti zdají být poměrně opomíjeny, porovná-li je s množstvím existujících výzkumů sociálních dopadů na samotné suburbanity či cílové obce. V předchozí kapitole jsem uvedla několik ukázek odborných textů, které se týkají dopadů rezidenční suburbanizace na zdrojová sídla v České republice. S přihlédnutím na malé množství dostupné literatury, kterou jsem měla k dispozici, nemohu jednoznačně odpovědět na otázku, do jaké míry zasahuje rezidenční suburbanizace do sociální struktury zdrojových měst. Mohu pouze obecně zhodnotit, že rozvoj rezidenční suburbanizace na území České republiky probíhá v mírnější a vyváženější podobě, než je tomu na území USA a dalších západních států. Toto mé tvrzení částečně podporuje i teorie Hampla, který rezidenční suburbanizaci v České republice vnímá jako přirozený rozvoj měst. Dle Hampla byl tento proces rozpínání

měst do okolí v důsledku komunistického režimu zbrzděn a v 90. letech opět pozitivně nastartován.

V souvislosti se zkoumáním sociálních dopadů rezidenční suburbanizace by mohlo být zajímavé pozorování migrace mladých rodin. Uvážím-li, že odchod mladých rodin s vyšším sociálním statusem probíhal v různých vlnách do zázemí měst od roku 1990, přičemž se jednalo o přirozenou migraci, která neměla prozatím znatelný negativní dopad na vnitřní části zdrojových měst, bylo by v budoucnu zajímavé zpracovat výzkum týkající se preference výběru lokality bydliště dětí původních suburbanitů. Výzkum by mohl vyvrátit nebo potvrdit mimo jiné např. předpoklad, že vyšší ekonomická zátěž bude mít za následek masivní přesun nové generace mladých suburbanitů zpět do zdrojových sídel.

Prozatím autoři nepovažují negativní důsledky rezidenční suburbanizace na zdrojová sídla za nijak alarmující. Otázkou ale zůstává, co přinese následujících deset let, kdy děti suburbanitů dospějí a sami se budou rozhodovat, zda žít v suburbii nebo se vrátit do centra města.

Mým druhým cílem bylo zhodnotit změny v sociální struktuře cílových sídel, které s sebou nese rezidenční suburbanizace. Pokud porovnáám situaci u nás a v suburbiích USA, tak zejména z kapitoly „Velikost a dynamika rezidenční suburbanizace“ vyplývá, že celý proces přichází s menší razancí a v tomto ohledu nemá tolik destruktivní dopady na sociální strukturu a prostředí, a to jak v centrálních, tak ani v cílových oblastech. Co se týče cílových sídel, obecně jsou s příchodem mladších a vzdělanějších suburbanitů ovlivňována novým životním stylem. Z výše zmíněných terénních průzkumů ve většině případů plyne, že stávající obyvatelé nevnímají příchod suburbanitů a s ním související změny sociální struktury negativně. Naopak mnoho starousedlíků reflektuje spíše pozitivní dopady, které příliv nového městského způsobu života obci a jejímu kulturnímu dění přináší. Mladší a vzdělanější obyvatelé se mnohdy zapojují do pořádání kulturních akcí, veřejných sešlostí a v neposlední řadě se i angažují v politické sféře obce. Vzniká přitom zastupitelstvo, které musí skloubit dvě odlišné sociální skupiny a jejich názory. Sice jsou pohledy stávajících obyvatel a novousedlíků na další vývoj obce v mnoha případech velice rozdílné, přesto se ale podle průzkumů daří najít společná řešení. V této souvislosti se ukazuje, že městský způsob smýšlení může mít pozitivní vlivy na další rozvoj obce a je tak i starousedlíky přijímán.

Na základě těchto kladných ohlasů, které vyplývají z terénních průzkumů na území České republiky, jsem se zamyslela nad tím, co stojí za takto pozitivní náladou starousedlíků směrem k novousedlíkům. Své úvahy opírám o historická fakta. V kapitole, kde se zabývám historií rezidenční suburbanizace na území České republiky, jsem již představila období po druhé světové válce, kdy se objevuje socialistickou vládou podporovaná masová výstavba panelových sídlišť. Jednalo se o dostupné bydlení pro všechny sociální skupiny. Hlavní cíl plošné výstavby panelových domů spočíval především v její funkčnosti nikoliv estetičnosti. Není tedy divu, že mnoho rodin žijících v těchto monotónních a architektonicky prázdných budovách volilo alespoň o víkendu útěk do přírody – tedy na chatu či chalupu. Chataření a chalupaření je v Čechách hluboko zakořeněno. Má první hypotéza tedy vychází z předpokladu, že dlouhodobé chataření a chalupaření může mít do jisté míry na svědomí pozitivní reakci starousedlíků. Kdyby tato hypotéza byla v mé další práci potvrzena, jednalo by se o vysvětlení, proč jsou starousedlíci k novým rezidentům a jejich městským návykům tak ohleduplní. Podle této hypotézy jsou obyvatelé cílových oblastí zvyklí na příliv tzv. „Luft’áků“, kteří se po mnoho let zejména o víkendech stěhovali do svých chat za městem. Zajímavý může být průzkum, jakým způsobem tento trend ovlivnil sociální prostředí a zmírnil negativní dopady na sociální strukturu a sociální klima celé obce. Otázkou by pak bylo, do jaké míry ovlivnilo chataření a chalupaření skutečnost, že stávající obyvatelé nové rezidenty přijali bez větších problémů, a to s vědomím, že tu nebudou jen na dva dny v týdnu. A dále, zda to starousedlíky mohlo ovlivnit natolik, že následně s nově příchozími začali snáz navazovat sociální kontakty. Také se nabízí otázka, zda se objevují rozdíly v sociálních dopadech na obce, kde dlouhodobě probíhá rekreace městských obyvatel a na obce, kde nikoliv.

Na závěr diskuze bych ráda uvedla, že ne všechny průzkumy přinesly takto pozitivní výsledky. Záleží na mnoha aspektech, které působí na sociální prostředí a vztahy mezi novo a starousedlíky. Voslařová a Puldová např. ve svém šetření upozorňují na nedostatečné veřejné prostory v obci Miškovice, což vede k větší izolovanosti jak novo, tak starousedlíků. Z toho vyplývá, že důležitou roli v začleňování suburbanitů do společenského života v obci hraje i umístění a organizace zástavby. Jedním z dalších témat navazující práce by tak mohlo být i hodnocení prostorového uspořádání obce ve vybraných lokalitách České republiky.

9. Závěr

Na počátku této bakalářské práce jsem se věnovala historii rezidenční suburbanizace, přičemž jsem porovnávala vývoj v USA, západních zemích a České republice. Představila jsem několik koncepcí z počátku 20. století, které měly podíl na nových představách o bydlení tehdejší střední vrstvy obyvatel. V další kapitole jsem vytyčila sociální profil suburbanitů a opět uvedla příklady týkající se nejen území České republiky, ale také USA a evropských zemí. S ohledem na vytyčené cíle práce jsem na základě této kapitoly dospěla k tomu, že vlivem rezidenční suburbanizace se do cílových obcí v České republice dostává převážně mladší a vzdělanější sociální vrstva obyvatel.

Ve druhé části jsem se zaměřila již na sociální aspekty, zejména na rozdíl životního stylu starousedlíků a suburbanitů a s ním spojeného vnímání volného času a využíváním služeb v suburbánních zónách. V závěru druhé části jsem předložila několik výsledků z prováděných terénních šetření na území České republiky. Nepřísluší mi v této práci vytvořit závěr, který by dopady na sociální strukturu české společnosti hodnotil čistě pozitivně či negativně, a to jak ve zdrojových tak i cílových obcích. Na základě představených průzkumů a s přihlédnutím ke kapitole zabývající se velikostí rezidenční suburbanizace v České republice lze usoudit, že se jedná o proces, který se neprojevuje v tak masivním měřítku, aby zcela změnil či negativně ovlivnil sociální strukturu a sociální vztahy ve zdrojových i cílových lokalitách.

V závěrečné diskuzi jsem následně stanovila hypotézy, jež jsou podle mého názoru vhodným tématem ke zpracování. Na jejich základě bych ráda v navazující diplomové práci provedla terénní průzkum jednak v obcích, kde se fenomén chataření a chalupaření rozvinul, a zároveň i v obcích, kde se tak nestalo. Cílem by přitom bylo zjistit, zda se skutečně české chataření a chalupaření podepsalo na převážně kladných sociálních dopadech rezidenční suburbanizace na cílová sídla.

Rezidenční suburbanizace jako taková se dotýká mnoha sfér lidského života a není tedy divu, že se jejím detailním rozborem zabývalo a stále zabývá mnoho odborníků. I z těchto důvodů jsem se rozhodla v tématu pokračovat a prohloubit jej. Celá práce je tedy koncipována jako podklad pro navazující diplomovou práci.

10. Použité zdroje

- AGENCY, EUROPEAN ENVIRONMENT, 2006: Urban sprawl in Europe: the ignored challenge. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 56 s.
- BAGIŃSKI, E., DAMURSKI, Ł., VACKOVÁ, B., 2009: Wizerunek Wrocławia. Oficyna Wydawnicza Politechniki, Wrocław, 143 s. ISBN: 83-749-3464-6.
- BALDASSARE, M., 1992: Suburban Communities. Annual Revue Sociological 18, University of California, California, 475-494 s.
- BAŃSKI, J., 2013: Strefa podmiejska - już nie miasto, jeszcze nie wieś. online:http://www.igipz.pan.pl/en/zpz/banski/PDF/26_Banski_strefa_podmiejska.pdf, cit. 20.11.2013.
- BAŠE, M., 2009: Proces suburbanizace. In: BAŠE, M.,: Město – Suburbie – Venkov. ČKA, Praha, 38-43 s.
- BEIM, M., 2007: Modelowanie procesu suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej z wykorzystaniem sztucznych sieci neuronowych i automatów komórkowych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznani, Poznań, 257 s.+ CD.
- BENEVOLO, L., 2007: Die Geschichte der Stadt. Campus Verlag, Frankfurt – New York.
- BOITEUX – ORAIN, C., HURIOT, J.M., 2001: Modeliser la suburbanation – succès et limites de la microéconomie Urbane, online: <http://leg.u-bourgogne.fr/documents-de-travail/e2001-02.pdf>, cit. 11.11.2013.
- BOSKI, P., MIKOŁAJEWSKA, B., 2009: Kulturowe ramy zachowań społecznych: podręcznik psychologii międzykulturowej. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 657 s. ISBN: 978-830-1156-367.
- BURIÁNEK, J., 1996: Sociologie, pro střední a vyšší odborné školy. Fortuna, Olomouc, 127 s. ISBN: 80-716-8304-3.
- CERVERO, R., c1998: The transit metropolis a global inquiry. Island Press, Washington D.C., 480 s. ISBN: 15-596-3591-6.

- CÍLEK, V., BAŠE, M., 2005: Suburbanizace Pražského okolí: dopady na sociální prostředí a krajinu. Praha, online: http://www.vizezasova.cz/images/suburbanizace_1.pdf, cit. 20.2.2014.
- COUCH, CH., LEONTIDOU, L., PETSCHER – HELD, G., 2007: Urban sprawl in Europe landscapes, land-use change. Blackwell, Malden, 296 s. ISBN: 14-051-3917-X.
- COX, W., 2009: Move to suburbs continues in western Europe. Newgeography, online: <http://www.newgeography.com/content/00715-move-suburbs-continues-western-europe>, cit.: 13.1.2014.
- CZYŻEWSKI, A., 2009: Trzewia Lewiatana: miasta-ogrody i narodziny przedmieścia kulturalnego. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa, 239 s. ISBN: 83-886-5481-0.
- ČEJKOVÁ, E., 2007: Suburbanní bytová výstavba v zázemí Českých Budějovic. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 56 s.
- ČERMÁK, Z., 2005: Migrace a suburbanizační procesy v České republice. Demografie, roč. 47, č. 3, 169-176 s.
- DANIEL, P., HOPKINSON, M., 1989: The geography of settlement. Oliver and Boyd, Harlow, 336 s. ISBN: 00-500-4286-6.
- DOBRZYŃSKI, W., 1911: Zdrowie publiczne, a idea miast-ogrodów. Warszawa, online: http://pl.scribd.com/word/access_denied/193129521, cit. 15.1.2014.
- DOLEŽALOVÁ, G., OUŘEDNÍČEK, M., 2006: Životní styl obyvatelstva v suburbánní zóně Prahy. In: OUŘEDNÍČEK, M., (eds.) Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 143-159 s., ISBN: 80-86561-94-1.
- DON, K., 2010: Frank Lloyd Wright's Utopia Dystopia. Online: <http://nextcity.org/daily/entry/frank-lloyd-wrights-utopian-dystopia>, cit.: 6.1.2014.
- DOSTÁL, O., 2008: Suburbanizace na příkladu města Ostrava. Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta, Brno, 85 s.
- DUCHOŇ, V., 2012: Suburbanizace Olomouce a její důsledky: případová studie Neředína a Bukovan. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Brno, 54 s.

- DYLEWSKI, R., 2007: Żywiolowa suburbanizacja w świetle raportu komisji europejskiej i wnioski dla Polski. Człowiek i Środowisko, č. 31, 123-131 s.
- FREY, W.H., 2012: Demographic Reversal: Cities Thrive, Suburbs Sputter, online: <http://www.brookings.edu/research/opinions/2012/06/29-cities-suburbs-frey>, cit. 10.1.2014.
- GALČANOVÁ, L., VACKOVÁ, B., 2008: Rezidenční suburbanizace v post-komunistické České republice, její kořeny, tradice a současnost. Případová studie brněnských suburbií. IVRIS Papers, Brno, 1-23 s.
- GALČANOVÁ, L., 2012: Proces suburbanizace v kulturní perspektivě - teoretická přehledová stat'. Masarykova univerzita. Sociologia, č. 44, Brno, 5-33 s.
- GANS, H., 1982c1967: The Levittowners ways of life and politics in a new suburban community. Columbia University Press, New York, 474 s. ISBN: 02-310-5571-4
- GLASS, R., 1964: London aspects of change. MacGibbon & Kee, London, 342 s. ISBN: 1618199.
- GONDOVÁ, G., 2004: Životný štýl obyvateľov v suburbánnej zóne Prahy. Univerzita Karlova v Praze, Přírodověcká fakulta, Praha, 109 s.
- HAMPL, M., 2005: Geografická organizace společnosti v České republice - transformační procesy a jejich obecný kontext. DemoArt pro Univerzitu Karlovu, Přírodovědeckou fakultu, Praha, 147 s. ISBN: 978-808-6746-029.
- HNILIČKA, P., 2005: Sídlní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů. ERA, Brno, 205 s. ISBN: 80-736-6028-8.
- HORSKÁ, P., MUSIL, J., MAUR, E., 2002: Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa. Paseka, Praha, 352 s. ISBN: 0-718-5409-3
- HOWARD, E., 1902: Garden cities of to-morrow. New York, online: <http://urbanplanning.library.cornell.edu/DOCS/howard.htm>, cit. 18.1.2014
- HRUŠKOVÁ, N., 2013: Vliv suburbanizace na demografickou a sociální strukturu a sociální klima v suburbiích Mladé Boleslavi. Karlova univerzita v Praze, Přírodověcká fakulta, Praha, 51 s.
- HURBANOVÁ, L., 2012: Vybrané aspekty suburbanizace v zázemí Brna. Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko – správní fakulta, Brno, 60 s.

- JACKSON, J., 2002: Urban sprawl. Urbanismus a územní rozvoj, roč. V. č.6/2002, 21-28 s.
- JACKSON, K. T., 1985: Crabgrass frontier: The suburbanization of the United States. Oxford University Press, New York, 396 s. ISBN 01-950-3610-7.
- JANDOUREK, J., 2001: Sociologický slovník. Portál, Praha, 286 s. ISBN: 80-7178- 535-0
- KAJDANEK, K., 2011: Pomiędzy miastem a wsią: suburbanizacja na przykładzie osiedli podmiejskich Wrocławia. Nomos, Kraków, 238 s. ISBN: 978-837-6880-488.
- KELLER, J., 2010: Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. Slon, Praha, 211 s. ISBN: 978-80-7419-044-5.
- KOTKIN, J., COX, W., 2013: Poverty and Growth: Retro-Urbanists Cling to the Myth of Suburban Decline. The daily beast, online: <http://www.thedailybeast.com/articles/2013/05/21/poverty-and-growth-retro-urbanists-cling-to-the-myth-of-suburban-decline.html>, cit. 13.10.2013.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., 2001: Člověk - prostředí – výchova. Paido - edice pedagogické literatury, Brno, ISBN: 80-7315-004-2.
- KUNHART, J., 2003: Sociologie. Univerzita Pardubice, Pardubice, 99 s. ISBN: 80-7194-570-6.
- KUNSTLER, J. H., 2001: Man in Nature: The Fiasco of Suburbia. Online: <http://www.orionmagazine.org/index.php/articles/article/221>, cit. 20.2.2014.
- LE CORBUSIER, 1967: The Radiant City. Orion Press, 344 s.
- LEES, L., SLATER, T., WYLY, E., 2007: Gentrification. Routledge/Taylor and Francis Group, New York, 310 s. ISBN: 978-0-415-95037-4.
- LISOWSKI, A., GROCHOWSKI, M., 2008: Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje. Uniwersytet Warszawski, Instytut Geografii Społeczno- Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Warszawa, 217- 280 s.
- LORENS, P., 2005: Suburbanizacja w procesie rozwoju miasta postsocjalistycznego. In LORENS (ed), Problem suburbanizacji. Biblioteka Urbanisty, Warszawa, 33-44 s. ISBN: 83-896-4909-8.

- MAŁEK, J., 2011: Historyczne i współczesne uwarunkowania procesów suburbanizacji. *Przestrzeń i Forma*, č. 16, 431-442 s.
- MIKOŁAJEWSKA, B., 1999: *Zjawisko wspólnoty: wybór tekstów*. The Lintons' Video Press, New Haven, USA, 436 s. ISBN: 0-9659529-2-4.
- MUSIL, J., 1967: *Sociologie soudobého města*. Svoboda, Praha, 320 s.
- NAN, L., 2012: *Social capital and the context of political and cultural regimes*. Routledge, London, ISBN: 04-158-9961-3.
- OUŘEDNÍČEK, M., 2002: Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu. In SÝKORA, L., (ed) *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku*, Praha, 39-54 s. ISBN: 80-901914-9-5.
- OUŘEDNÍČEK, M., 2003: Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis*, Vol. 39. č. 2, 235-254 s.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSOVÁ, D., 2006: Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění. Praha, online: <http://web.natur.cuni.cz/~slamak/gacr/kniha/posova.pdf>, cit. 15.10.2013.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., 2008: Současná česká suburbanizace a její důsledky. In: *Veřejná správa č.4/2008*.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., MACEŠKOVÁ, M., NOVÁK, J., PULDOVÁ, P., ROMPORTL, D., CHUMAN, T., ZELENDOVÁ, S., KUNCOVÁ, I., 2008: *Suburbanizace.cz*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 96 s. ISBN: 978-86561-72-1.
- OUŘEDNÍČEK, M., 2012: Projekt: Prognóza demografického vývoje a jeho důsledku pro kvalitu obyvatel v dynamicky se měnících obcích v zázemí českých měst: Aplikace v rozvoji a správě území. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Dolní Břežany, 47 s.
- OUŘEDNÍČEK, M., 2013: Výzkum suburbanizace v České republice: současné tendence vývoje a možné aplikace. In: OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J., (eds.), *Sub Urbs: krajina, sídla a lidé*. Academia, Praha, 61-80 s. ISBN: 978-80-200-2226-4.
- OUŘERDNÍČEK, M.: Urban sprawl. Online: http://www.suburbanizace.cz/04_teorie_urban_sprawl.htm, cit. 12.11.2013
- PICHLER-MILANOVIČ, N., GUTRY-KORYCKA, M., 2007: *Sprawl in the Post-Socialist City: The Changing Economic and Institutional Context of*

- Central and Eastern European Cities. In: COUCH, CH., PETSCHL-HELD, G., LEONTIDOU, L., (eds.) Urban sprawl in Europe: Landscapes, Land-Use Change and Policy. Wiley – Blackwell, 296 s. ISBN: 978-1-4051-3917-5.
- POSOVÁ, D., SÝKORA, L., 2011: Urbanizace a suburbanizace v městských regionech Prahy a Vídně: strukturální rozdíly v podmínkách odlišných politicko-ekonomických režimů. Geografie, sv. 3, roč. 116., 276-299 s.
 - POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M., 2012: Časoprostorové chování středoškolských studentů bydlících v zázemí Prahy. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 99-132 s.
 - PROGRAM, METROPOLITAN POLICY, 2010: State of metropolitan America on the front lines of demographic transformation. Online: http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2010/5/09%20metro%20america/metro_america_report.pdf, cit. 5.1.2014.
 - PTÁČEK, P., 2002: Suburbanizace v USA a Německu: zdroj inspirací i poučení. In: SÝKORA, L., (ed), Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku, Praha, 55-79 s. ISBN: 80-901914-9-5.
 - PUDLOVÁ, P., 2006: Vliv suburbanizace na změnu sociálního prostředí v zázemí Prahy. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká, Praha, 111 s.
 - PULDOVÁ, P., JÍCHOVÁ, J., 2011: Důsledky procesu suburbanizace pro sociální a demografickou strukturu obyvatel suburbí. Geografické rozhledy, sv. 3, 24-25 s.
 - PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., 2006: Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. Praha, online: <http://web.natur.cuni.cz/~slamak/gacr/kniha/puldova.pdf>, cit. 20.2.2014.
 - PUTMAN, R. D., 2001: Bowling alone, the collapse and revival of american community. Touchstone book, New York, 541 s. ISBN: 07-432-0304-6.
 - REAL ESTATE RESEARCH CORPORATION, 1974: Costs of Sprawl. Government, Washington D. C., online: http://www.smartgrowth.org/pdf/costs_of_sprawl.pdf, cit. 27.1.2014.
 - REICHOW, H. B., 1959: Die autogerechte Stadt. Weg aus dem Verkehrs-Chaos. Otto Maier Verlag, Ravensburg.

- ROOSE, A., KULL, A., GAUK, M., 2013: Land use policy shocks in the post-communist urban fringe: a case study of Estonia. *Land use Policy*, 76-83 s.
- SHULMAN, B., MOSAK, H., 1988: *Manual for life style assessment. Accelerated Development*, Muncie, Indianapolis, 304 s. ISBN: 09-152-0272-7.
- SŁODCZYK, J., 2003: *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*. Uniwersytet Opolski, 307 s. ISBN: 83-88796-26-7.
- SŁODCZYK, J., 2012: *Historia planowania i budowy miast*. Uniwersytet Opolski, 442 s. ISBN: 978-83-7395-484-7.
- SMOLOVÁ, K., 2009: *Zelené vdovy jako fenomén současné společnosti*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Praha, 147 s.
- STRAKA, J., 2006: *Absurdity a sociální disrupce ve výkonové společnosti*. Psychologická řada, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Praha, 18 s.
- SÝKORA, L., 1993: Teoretické přístupy ke studiu města. In: SÝKORA, L., (eds.), *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 64-99 s.
- SÝKORA, L., 2003: Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis*, Vol. 39, 217-233 s.
- SÝKORA, L., 2010: Suburbanizace. *Vesmír*. 89, 2010/7, 440-443 s.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., 2010: *Atlas obyvatelstva*. Online: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/vyhledavani>, cit. 12.12.2013.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., SUSOVÁ, K., 2012: *Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii případová studie obce Jesenice u Prahy*. Online: http://urrlab.cz/publikace/9_Spackova_Ourednicek_Susova_Socialni_prostredi_socialni_kapital_a_socialni_klima_v_suburbii.pdf, 15.12.2013.
- THORNS, D.C., 2002: *The Transformation of Cities Urban Theory and Urban Life*. Palgrave, New York, 273 s. ISBN: 0-333-74597-3.
- VACKOVÁ, B., 2010: *Prostor, moc a utopie ideálního města a jeho společnost*. Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 171 s. ISBN: 978-802-1052-529.
- VEBLEN, T., 1994: *The theory of the leisure class*. Dover Publications, New York, 244 s. ISBN: 04-862-8062-4.

- VELKÝ SOCIOLOGICKÝ SLOVNÍK, 1996: LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H., Karolinum, Praha 1627 s. ISBN: 80-7184-310-5.
- VOBECKÁ, J., KOSTELECKÝ, T., 2007: Politické důsledky suburbanizace: Analýza případových studií proměn politického chování a občanské participace ve vybraných suburbánních lokalitách Prahy a Brna. Sociologický ústav, Praha, 63 s. ISBN: 978-80-7330-129-3.
- VOŠLAŘOVÁ, K., PULDOVÁ, P., 2010: Soužití starousedlíků s nově přichozími obyvateli: případová studie pražských Míšovic. Suburbanizace.cz, online: [http://suburbanizace.cz/analyzy/4_Voslarova,_K.,_Puldova,_P._\(2010\)_Souziti_starousedliku_s_nove_prichozimi_obyvateli_pripadova_studie_prazskych_Miskovic.pdf](http://suburbanizace.cz/analyzy/4_Voslarova,_K.,_Puldova,_P._(2010)_Souziti_starousedliku_s_nove_prichozimi_obyvateli_pripadova_studie_prazskych_Miskovic.pdf), cit. 4.3.2014.
- WALKER, R. A., 1981: A theory of suburbanization: Capitalism and the Constitution of Urban Space in the United States. In: DEAR, M.J., SCOTT, A.J., (eds.) Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society. Methuen, London, 383-429 s.
- WRIGHT, F.L., 1935: Broadacre City: A New Community Plan. Online: <http://www.contemporaryurbananthropology.com/pdfs/Wright,%20Broadacre%20City.pdf>, cit.17.12.2013.
- ZIMNICKA, A., CZERNIK, L., 2007: Vademecum wsi podmiejskiej: jakość zagospodarowania przestrzennego. Hogben, Szczecin, 80 s. ISBN: 978-83-60637-16-6.

11. Seznam obrázků a tabulek

- Obr. č. 1- Koncentrický, Sektorový a Polycentrický model
- Obr. č. 2 - Tři magnety dle Howarda
- Tab. č. 1 - Proměna vzdělanostní struktury obyvatel Jesenice mezi léty 1991 – 2004
- Tab. č. 2 - Základní charakteristika obcí v jednotlivých zónách rezidenční suburbanizace